

SKAS 2023

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND
AIKAKAUSLEHTI | TIDSKRIFT

Turun tuohikirjeen tuore tulkinta
Konferenssikuulumisia läheltä ja kaukaa

SKAS

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND
AIKAKAUSLEHTI | TIDSKRIFT

SKAS-lehti julkaisee keskiajan ja uuden ajan arkeologiaa käsitteleviä tieteellisiä artikkeleita, jotka käyvät läpi Tieteellisten seuran valtuuskunnan hyväksymän vertaisarviointiprosessin. Lisäksi lehti julkaisee erilaisia ajankohtaisia katsauksia, tutkimusraportteja, keskustelupuheenvuoroja, kommentteja sekä kirja-arvosteluja, jotka voidaan julkaista ilman vertaisarviointia. Lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto lehden sähköpostiin osoitteeseen skas-lehti@skas.fi viimeiseen aineistojen jättöpäivään mennessä. Seuraavat deadlinet aineistoille ovat 31.8.2024 ja 28.2.2025. Tarkemmat tiedot aineiston toimittamisesta sekä vertaisarviointiprosessista löytyvät lehden verkkosivuilta osoitteesta: <http://www.skas.fi/skas-lehti/>.

Sähköposti

skas-lehti@skas.fi

Julkaisija

Suomen keskiajan arkeologian seura –
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.

Päätoimittaja

Tuuli Heinonen
tuuli.t.heinonen@helsinki.fi

Toimittajat

Tarja Knuutinen (tarja.knuutinen@helsinki.fi)
Tia Niemelä (tia.niemela@helsinki.fi)
Tanja Ranta (tanja.ranta@gmail.com)
Tanja Ratilainen (tanja.k.ratilainen@gmail.com)

Taitto

Maija Holappa (maija.holappa@gmail.com)

Logon suunnittelu

Mikael Nyholm

Kannen kuva

Näkymä Porvoon Iso Linnanmäeltä "Edelfeltin männyltä"
Porvoon kirkolle kesällä 2024. Kuva: Tuuli Heinonen.

ISSN 1455-0334 (painettu)

ISSN 2736-9196 (verkkojulkaisu)

Painopaikka

Painosalama Oy 2024

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

SISÄLLYS 2/2023

1 PÄÄKIRJOITUS

Tuuli Heinonen

TUTKIMUKSIA

2 TRANSCRIPTION OF THE MEDIEVAL BIRCH-BARK MANUSCRIPT FROM TURKU

Jussi Kinnunen & Janne Harjula

AJANKOHTAISTA

16 SEEING THE UNSEEN WITH aDNA – KESKIAIKAISEN LATRIININ LÖYTYMINEN JOHTI MONITIETEISEEN TUTKIMUSHANKKEESEEN

Tanja Ratilainen, Auli Bläuer, Riikka Elo, Satu Koivisto, Mia Lempiäinen-Avci & Sanna Huttunen

21 YLEISÖTYÖTÄ LINNAVUORTEN VARJOSSA – OPINTOMATKA LIETTUAN KERNAVÉEN

Teemu Väisänen

27 ERILAISIA ENSIMMÄISIÄ KERTOJA – EAA 29TH ANNUAL MEETING BELFASTISSA

Elisabeth Ahola, Oona Jalonen & Tia Niemelä

31 MONITIETEISTÄ KESKIAJAN TUTKIMUSTA HELSINGISSÄ – DIES MEDIEVALES 2024

Maria Ronkainen & Tia Niemelä

34 MONENLAISIA POLKUJA AKATEEMISELLÄ URALLA

Tia Niemelä

ARVOSTELTU

39 RETKEILEMÄÄN LINNAVUORILLE JA MUINAISILLE LINNOILLE

Elise Pihlajaniemi

42 AIVAN TAVALLINEN VUOSI 1480

Maija Holappa

PÄÄKIRJOITUS

ARKEOLOGIAN LISÄÄNTYVÄT OSAAMISTARPEET JA YLIOPISTOUUDISTUKSET - HAASTAVA YHDISTELMÄ

Museoviraston Arkeologisten kenttätöiden esittelypäivillä helmikuussa 2024 järjestettiin Petri Halisen johdolla paneelikeskustelu *Arkeologian ja arkeologien osaamistarpeet ja siihen liittyvä koulutus*. Panelisteina oli yhteensä kahdeksan arkeologia yliopistoilta, Museovirastolta, museoista ja arkeologisten konsulttien piiristä. Kuten odottaa saattaa, laajalla panelistijoukolla oli runsaasti erilaisia näkemyksiä siitä, minkälaisia nykyhetken ja tulevaisuuden arkeologien tärkeimmät osaamistarpeet ovat. Keskustelussa esiin nousseet teemat liikkuvat kenttätöiden perusteista tekniseen osaamiseen ja laboratiivisista taidoista viestintään.

Panelistien esiin nostamat näkökulmat olivat tärkeitä, mutta kuten vastaavissa tilaisuuksissa yleensäkin, esiin nousi runsaasti taitoja, joita yliopistoilla pitäisi opettaa enemmän. Samalla kuultiin kuitenkin vähän esimerkkejä teemoista, joiden opetuksesta voitaisiin luopua, että uusille sisällöille saataisiin tilaa. On kiistatta totta, että 2000-luku on esimerkiksi tekniikan kehityksen ja viestintäympäristön laajenemisen myötä tuonut uusia osaamistarpeita arkeologiaan. Samanaikainen kehitys suomalaisessa yliopistomaailmassa kohti tehokkaampia tutkintoja ja eri alojen yhteisiä opintoja asettaa

kuitenkin haasteita sille, kuinka hyvin tutkintorakenteisiin voidaan sovittaa uusia taitoja – tai edes säilyttää vanhoja.

Nykyään kaikissa kolmessa suomalaisessa yliopistossa, joissa arkeologiaa opetetaan, pääsykokeet ja perusopinnot on yhdistetty toisiin oppiaineisiin. Samalla pelkästään arkeologisiin sisältöihin keskittyvien kurssien määrä on laskenut: esimerkiksi Helsingissä vielä kymmenen vuotta sitten arkeologiaa sisältyi kandidaatin ja maisterin tutkintoon opinnäytteet mukaan luettuna yhteensä 150 opintopistettä, nykyään enää 130. Samalla opettavat sisällöt ovat monipuolistuneet, joten vanhoja kursseja on tiputettu ohjelmasta. Kaukana ovat 2000-luvun alun opinnot, joissa esimerkiksi Suomen esihistorian jaksoille oli omistettu omat kurssinsa.

2020-luvun yliopistokoulutus tarjoaa monipuolista tietoa arkeologiasta, mutta tustuminen esimerkiksi muinaismuistohallintoon ja suomalaisiin muinaisjäännöksiin jää pinnalliseksi. Samalla arkeologiset työnantajat toivoisivat uusien työntekijöidensä hallitsevan entistä monipuolisempia taitoja, mikä aiheuttaa väkisin haasteita. Arkeologin työssä vaaditaan laajaa sisältöosaamista, mikä on tärkeä pitää jatkossakin esillä erilaisten tutkintouudistusten keskellä.

TRANSCRIPTION OF THE MEDIEVAL BIRCH-BARK MANUSCRIPT FROM TURKU

Abstract

The paper focuses on the paleographical analysis of the first medieval birch-bark manuscript found in Finland. The object was C14-dated to the 14th century, and named after its finding spot as 'the birch-bark letter of the Turku Cathedral Square'. Firstly, the birch-bark document was scanned using microscope photography. Secondly, digital microphotographs were combined, and the contrasts on the script were amplified with digital image processing. The transcription of the whole script of the birch-bark manuscript of the Turku Cathedral Square written with gothic minuscules can be read *seu his qui ri[???] lybeus duxit kirkkunum auari quibus*. The text and message of the birch-bark manuscript from Turku is an extremely rare example of medieval non-formal language use in medieval Finland as it enlightens the thoughts of a medieval common citizen. The meticulous documentation and paleographical analysis of the find carried out leaves the opportunity for alternative interpretations and translations of the text in the future.

Keywords: birch-bark manuscript, paleography, Latin language, Middle Ages, Turku

Asiasanat: tuohikirje, paleografia, latina, keskiaika, Turku

INTRODUCTION

The Museum Centre of Turku carried out archaeological excavation in the medieval town area next to the Turku Cathedral in 2005–2006.¹ At the excavation area 1, between the Old Academy building and the medieval cathedral (Fig. 1), a roll of birch-bark containing a single-line script was found (Fig. 2). The find layer was dated by dendrochronology and artefacts to the 15th century,² and the object was named after its finding spot as 'the birch-bark letter of the

Turku Cathedral Square', Fi. *Turun Tuomiokirkontorin tuohikirje*.³ The birch-bark roll is stored flattened in cold and humid settings in the Museum Centre of Turku. It is the first and so far the only medieval birch-bark document found in Finland. The radiocarbon dating provided the age estimate of the birch-bark to the 14th century, probably to its first half or the middle of the century.⁴ Thus, the find origins from the early phase of the town of Turku, founded ca. 1300.

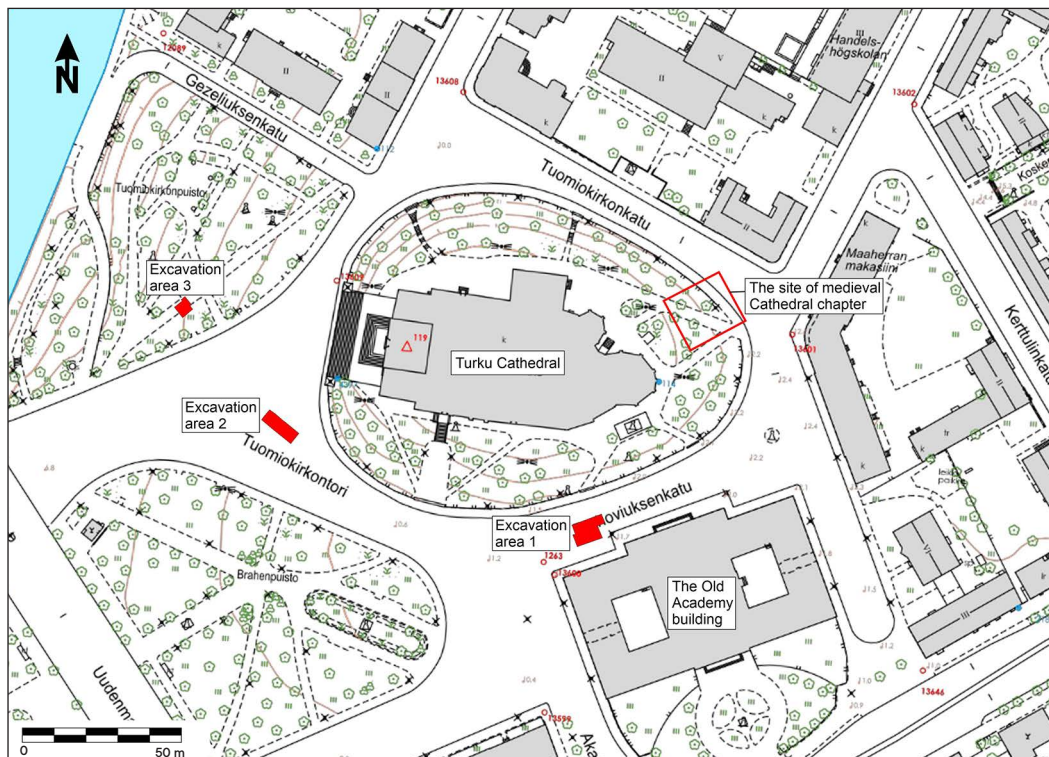

Figure 1. The find site, Excavation area 1, of the birch-bark document from the Turku Cathedral Square. Base map: Terrain map of Turku ktj (<https://opaskartta.turku.fi/IMS/en/Map>). GIS-mapping: Jussi Kinnunen.

Figure 2. The birch-bark document from the Turku Cathedral Square (TMK22367:TU1671:001). Measures 160 mm x 40 mm. Photo: Martti Puhakka / The Museum Centre of Turku 2007.

An introductory research article on the birch-bark manuscript from Turku was published in 2012.⁵ In the paper, the find was discussed in a context of the Scandi-

navian and North European tradition of using birch-bark as raw material and especially as a writing surface. The preliminary conception was that the language used in

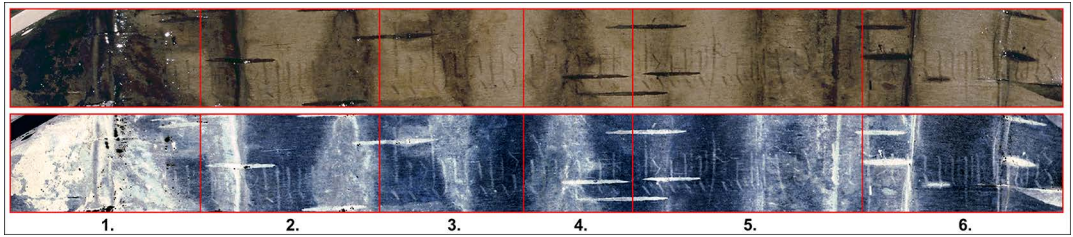

Figure 3. The text fields of the birch-bark document of the Turku Cathedral Square. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2018.

the birch-bark document is Latin. However, despite the efforts, the script has remained undeciphered until now.⁶ In this paper, a paleographic analysis, and an attempt to decipher the script will be carried out.

METHODS

Closer examination of the object and the script started in spring 2018, when new research methods such as micro-XRF and hyperspectral imaging (HSI) emerged. However, as the microscopic examination and microphotography imaging alone made deciphering of the text possible, XRF or HSI were not needed in the process after all. The infrared or x-ray photography had not brought any new data useful in research either.⁷ For this paper, the birch-bark document was scanned using microscope photography. Secondly, digital microphotographs were combined, and the contrasts on the script were amplified with digital image processing. To ease the palaeographic interpretation and legibility the script was divided into six fields according to the blank spaces in text (Fig. 3). In our paper each text area will be analysed separately, and finally, an attempt at translating and interpreting the whole script will be made.

PALEOGRAPHY OF THE BIRCH-BARK SCRIPT FROM TURKU

Hand of the script

Before using it as a writing surface the birch-bark strip was possibly treated by making it thinner,⁸ perhaps regarding its future purpose. The script of the birch-bark has been written with a broad nib quill or stylus. It is not known whether ink was used because no remains of ink have been noticed, and it is possible to inscribe birch-bark by pressuring pen nib without the ink.⁹ The text is composed of Latin alphabet. Therefore, transliteration is not necessary, and the deciphering process can start from rendering of the handwriting – letters, characters and words – and continue to the translation and interpretation of the script.¹⁰

The letters are quite small in size. Their x-height is 5–6 mm. Both upper extensions (ascender) and lower extensions (descender) have been used. The letters seem for the most part separate from each other unlike in the so-called cursive hands where the letters are connected to each other, and the pen was not lifted from the writing surface between them. Loops typical of *cursiva*, cursive, are also missing.¹¹ The letters can be described as gothic minuscule of a formal *textualis* type used approximately from

1150 until the 17th century.¹² The characters of textualis are usually formatted separately and carefully. The use of textualis in manuscripts was basically reserved for formal texts. For example, Bibles and other liturgical works were usually written with this type of text.¹³ Textualis was also common in monuments and phrase-like inscriptions in archaeological artefacts.¹⁴ Private and commercial documents (notes, letters) mostly used cursive, which was an economic style in terms of writing speed. However, it is important to note that although the handwriting of the birch-bark document from Turku belongs to the categories of Gothic minuscule and textualis, it seems to differ somewhat in its implementation from the standard letters found in manuscripts or monuments,¹⁵ containing cursive characters, too.

All the letters are in lowercase. In the text areas two, three and six the final letter in words appears to be sharp-s (das Eszett, s + z), ß.¹⁶ The ß-character is used

only in the German language at present but in the Middle Ages, it was a common ligature in Northern Europe in manuscripts of most languages written with gothic minuscules.¹⁷

Decipherment of the text area 1

The script was written on the outer surface of the birch-bark.¹⁸ Due to the natural curling of the birch-bark, the script ended up inside the bark roll. When found, the end of the text line was in the inmost part and the beginning of the text line in the outermost part of the roll. That is why the beginning of the text is so poorly preserved and very difficult to interpret. It seems that there is a three-letter word, which begins from the halfway of the text area 1. The upper part of the last letter consists of two vertical strokes. Image processed photographs reveal that in the lower part of the last letter a downward arc closes the vertical strokes. The right-side

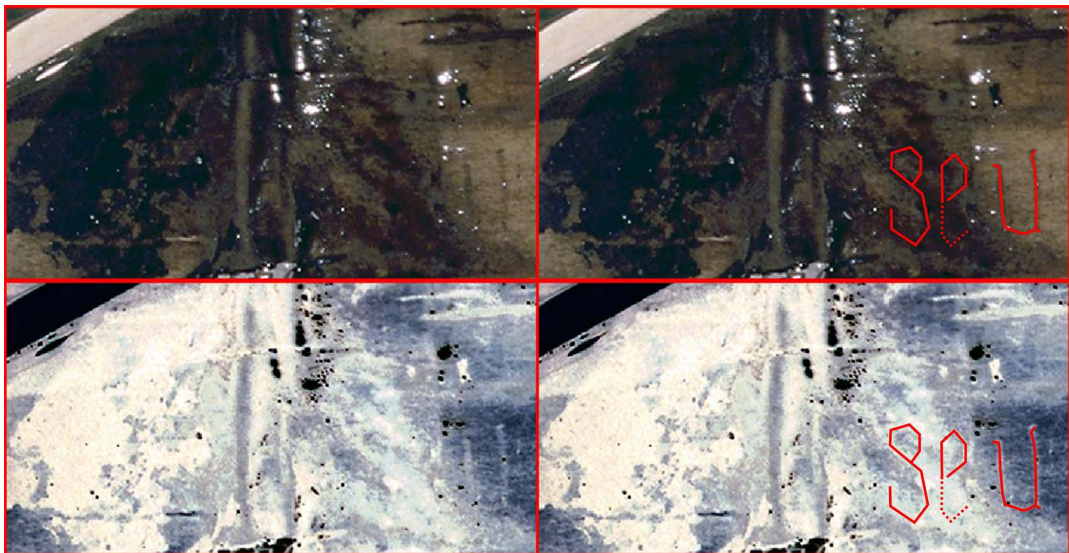

Figure 4. Text area 1. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines on the right-side photograph pair. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

stroke rises a bit above the mean line, and the upper terminals of both strokes are angled. This also concerns a few other letters in the script, interpreted as the same alphabet. The last letter is therefore deciphered as **u**. Preceding letters are not so easily decipherable, but in the letter preceding **u**, a loop in the upper part of the letter is faintly visible. Such a loop can only exist in a letter **e**. The first letter is **s**, and only faintly visible in the negative image (Fig. 4). Three letters could be as **S/s – e – u**.

Decipherment of the text area 2

The first letter on the text area 2 is interpreted as **h**, and the third as letter **ß** (sharp-s, s + z). In the narrow space between these, there is one foot of a letter (*pedibus*), most probably of letter **i**, as **h – i – ß**. Next, there follows the first abbreviation, composed of letters **q** and **i**, with a vertical stroke be-

tween. The stroke starts from the middle of the baseline and ascends well over the head-line. On the top, there are two dots and an upwards opening half-arc, which connects the dots and the top of the vertical stroke. In Latin texts, a vertical stroke with dots is a common abbreviation for letter **u** after letter **q**.¹⁹ The abbreviation is therefore **q – u – i**. In the script, four specific **r**-letters of the cursive style can be found, and the next letter, following **q – u – i**, is the first of them. The last decipherable stroke is some vowel letter **i** or **u**, as **r – i/u – [+1–3 letters]**. (Fig. 5). All letters in the text area two would be **h – i – ß – q – u – i – r – i + 1–3 letters**.

Decipherment of the text area 3

The next word on the text area 3 is readable as a whole. Letters in this area are **l – y – b – e** or **u – u** or **z+i** and **ß** (sharp-s, s + z) (Fig. 6).

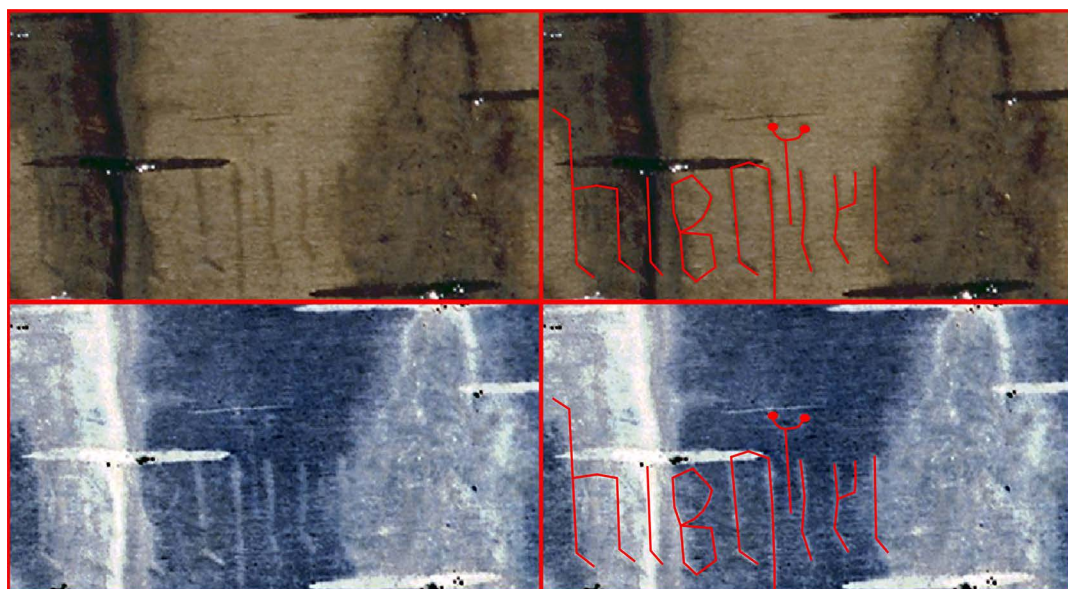

Figure 5. Text area 2. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines on the right-side photograph pair. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

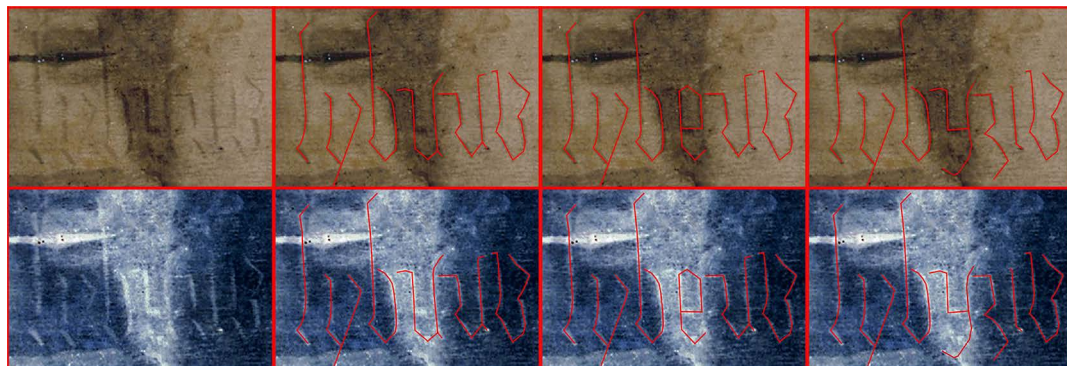

Figure 6. Text area 3. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

Decipherment of the text area 4

The word in the fourth area is also easy to decipher. The letters are **d – u – x – i – t** (Fig. 7).

Decipherment of the text area 5

Letters on the fifth area are also quite well readable, namely **k – i – r – r – k – u – n – u – m** (Fig. 8). Here we have also two sequential specific r-letters.

Decipherment of the text area 6

On the text area six, the first three letters are barely discernible, but with careful microscopy and image processing the letters can be deciphered as **a – u – a –**. Letters **– r –** and **– i –** follow next. After those letters, abbreviation **q – u – i**, similar with the text area two follows, but without the dot-connecting arc. There are no dots over i-letters anywhere in the text, and therefore the dots definitely belong to an abbreviation. The last three letters are readable as **b – u – ß** (sharp-s, s + z) (Fig. 9).

TRANSCRIPTION OF THE SCRIPT

Several Latin components can be picked from the text. These are the distinct Latin verb *duxit*, Latin suffixes *-um* and *-ibus*, and a common abbreviation for a Latin word *qui*. These examples show that the language used in the birch-bark is for the most part Latin. However, there are two obvious

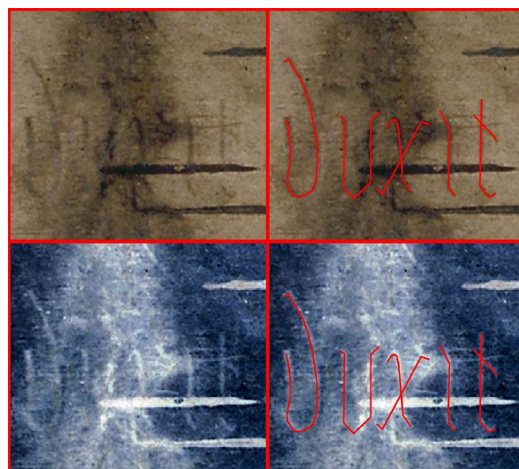

Figure 7. Text area 4. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines on the right-side photograph pair. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

Figure 8. Text area 5. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines on the right-side photograph pair. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

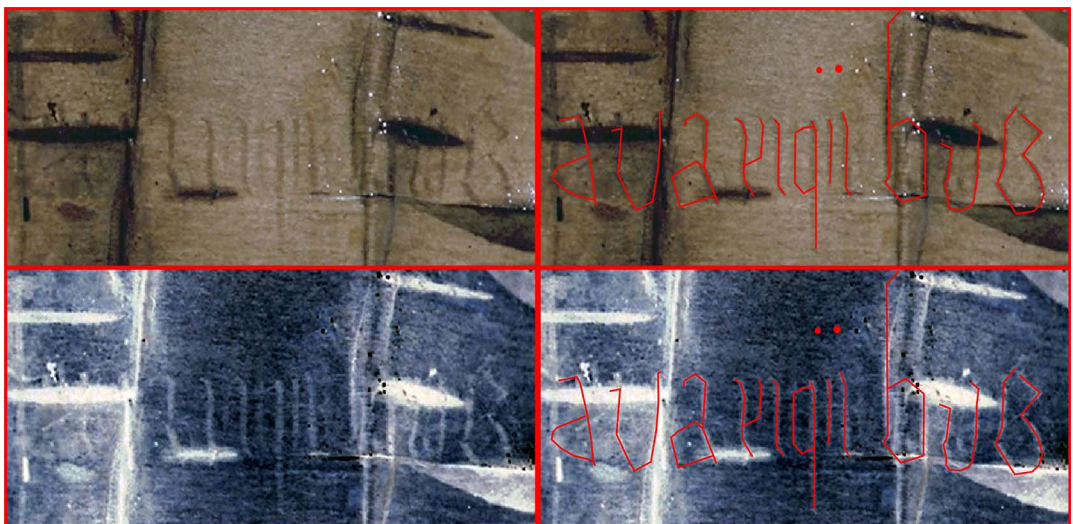

Figure 9. Text area 6. The original microphotography compilation is on the upper line and on the lower line is digitally transformed negative of the original photo compilation. Deciphered text is marked with red lines on the right-side photograph pair. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

k-letters, which occurs only in few Latin words²⁰, which cannot be associated to the birch bark text.

It was discovered that in the first text area the letters of the first word are **s**, **e** and **u**. Latin three-letter word *seu* derives from a word *sive* written before a consonant. In Latin, 'seu' is a conjunction that means 'or

if' or 'whether.' It is used to introduce an alternative or to present a choice. This first word is in most damaged area on the birch bark and it can be possible that there are letters before **s**, **e** and **u**.

In the second text area the letters can be allocated to two or three words, *his*, *qui* and *ri[---]*. *His* is the plural dative for Latin

demonstrative pronouns *hic*, *haec*, *hoc* and the word can be translated as ‘for these’. The space between the second and third area letters is so wide that approximately three or four last characters are unreadable. A Latin word, starting as *quiri*[??] can only be some form of the conjugation I of the verb *quirito*, scream (for help, in agony), make a public outcry, or protest.²¹ Still between letters **q** – **u** – **i** and **r** – **i** or **u** there is a slight gap and words could be rather *qui* ‘what? which?’ and *ri*[---] or *ru*[---]. Last word could be verb.

The word *lybeus/lybuus* is written with an initial small letter. It should also be a singular word preceding verb *duxit*. The form of the word *lybeus* or *lybuus* is curious, but could it refer to a known or random person from the German Hanseatic town Lübeck (Ger. Lübecker)? Existing Latin medieval (13th–14th C.) forms for ‘a person from Lübeck’ found in documents are *Lubicensis*, *Lubecensis*, *Lybicensis* or *Lybycensis*.²² If the transcription is *lybezis/lybyzis*, there exists an equivalent form in medieval text *Vitæ Pontificum Platinæ historici liber de vita Christi ac omnium pontificum qui hactenus ducenti fuere et XX* by Bartolomeo Sacci (il Platina) 1481: “*Is praeterea cum Lybezis mundatore plurima rome verasset edificia tum preuata tum publica : sua impensa cives in restituenda vzbe liberalissime inuit*” But who were ‘*Lybezis mundator*’ (cleaners)? Alternatively, if the context of the word *lybeus* is not the town of Lübeck, it could be a form of a common medieval man’s proper name *Lybeus*, fin. ‘*Lyypetti*’. *Lybuus* > *Lybeus* is also a forename in the Arthurian tradition, e.g. in the Middle English Romance *Libeaus Desconus* composed c. 1325–1350.²³ Online search for words *lybuus*, *lybeus*, and *libeaus* in Finnish and Swedish digital medieval da-

tabases was not productive.²⁴ No names beginning *Lyb-* or *Lib-* could be found in the catalogues of burghers or magistrates of Turku, or the register of the members of the medieval Cathedral chapter (*Domus capituli*).²⁵

Next word on the text area four is a predicate *duxit*, active indicative perfect singular 3rd for a common Latin conjugation III verb *duco*, to lead, to conduct, to guide, to take. Translation for *duxit* is ‘(has) led, conducted.’ *Duxit* also defines that the preceding subject *lybeus* is a singular word, because in the case of plural, there should read *duxerunt*.

In the fifth text area, there is a curious word *kirrkunum*. As already mentioned, letter **k** does not commonly appear in Latin. Only Finnish word which resembles *kirrkunum* is *Kirkkonummi*, proper noun of southern Finland municipality, mentioned in written texts first time in 1330 AD, although in Swedish (*Kyrkiosläeth*).²⁶ The suffix *-um* could also refer to Latin accusative object, and the root of the word could be *kir(r)kuius* or *kir(r)ku*, which resembles the Finnish word *kirkko* - church. The oldest forms of *kirkko* in a Finnish printed text are from the 16th century: *kircko*, *kirko* or *kyrko*. In Estonian, church is *kirik*, gen. *kirikku* or *kirk*, gen. *kirgu*.²⁷ The proper word for church as an institution in Latin is I declension feminine word *ecclesia*, *-ae*.

In the sixth and the last text area, two Latin words can be noticed: *auari* = *avari* and *quibus*. *Avari* is the masculine singular genitive (*genetivus qualitatis*) form of the Latin II declension masculine noun *avarus*, ‘greedy or stingy’. *Quibus* as the plural dative of indefinite pronoun *quis* is ‘to whom, to which’ or as the plural ablative is ‘by whom’.

Figure 10. The summary of the transcription of the birch-bark letter of the Turku Cathedral Square. Photo compilation: Jussi Kinnunen 2021.

The transcription of the whole script of the birch-bark manuscript of the Turku Cathedral Square is:

**seu his qui ri[??] lybeus duxit
 kirrkunum avari quibus**

The proposed translation could be: ‘Whether for these which ??? lybeus/lybezis (has) led church greedy’ (Fig. 10).

DISCUSSION: THE BIRCH BARK LETTER OF THE TURKU CATHEDRAL SQUARE IN THE CONTEXT OF MEDIEVAL LITERACY

Written culture in Finland began to take shape in the 11th to 13th centuries. People of the Late Iron Age, presumably illiterate for the most part, had contacts to tradesmen, dealing with coinage and sword blades containing scripts. Scandinavian runic scripts, although on imported artefacts, were not completely unknown in Finnish prehistory.²⁸ Finally, at the dawn of the Middle Ages, early Christianity brought the Latin language and alphabet.²⁹ Medieval Finland was the eastern administrative region of Sweden (Österlandet) and Swedish

language was used in administrative and legislative documents. Middle Low German (ca. 1150–1500) was spoken by German and Dutch Hanseatic sailors, merchants and burghers as a *lingua franca* in the towns of the Baltic Sea trade area. Latin was the language of clergy and ecclesiastic education and it was used in the communication within the Roman Catholic Church.³⁰ Finnish language was only marginally used in written documents, and proper Standard Finnish was not established until the 16th century.³¹

In the early 14th century urban centre of Turku, four main languages were spoken. These were Finnish, Old Swedish (ca. 1225–1350), Middle Low German and Latin.³² Finnish was the native language of the original land cultivating rural people and local craftsmen. The development of literacy in Turku was not limited by the settlement’s relatively small size or its location on the periphery of medieval *Latinitas*.³³ On the contrary, some of the same patterns of literary behaviour can be detected in Turku as in larger urban centres, and here the town follows the development in the Nordic countries closely. After all, Turku was an episcopal town with essential secular, ecclesiastical

and commercial institutions. Together, these institutions produced a significant number of documents of which only a very small percentage has preserved. Besides the administrative literacy of the church, the castle and the town council, the intense activity of craftsmen and merchants is reflected in written documents and in the rich archaeological record that yields examples of more personal use of writing, for example, the use of runic scripts produced locally.³⁴ Literalisation among the wider social strata of the Nordic countries was based on an urban educational and commercial environment and the advancement of note-making technologies.³⁵

The preliminary conception that the language of the birch-bark document from Turku is Latin seems to be correct. Still, the manuscript seems not to have been written by an experienced scribe or professional Latinist. The characters seem to be in quite good alignment with each other. However, the small discrepancy between the characters and the baseline indicate that the writer has not used typical ruler guides of parchment manuscripts to support the writing line, but has relied on visual assessment. Placing the text on one line gives the impression that the whole text has been drafted at the same time and the author has been the same hand (person). However, the weakening of careful handwriting towards the end of the text indicates a slackening of concentration or a sudden rush.³⁶

Two of the words, *lybuus* and *kirrkuiium* appear as Latinised forms of Finnish or Estonian words. Considering the hand, there are *cursiva*-form letters (**r**) among the text, otherwise following the *textualis* form. Furthermore, dots of letters **i** are missing, the size of the letters varies circa 50 percent, and the word and letter spaces vary.

The archaeological context of the birch-bark letter of the Turku Cathedral Square is ecclesiastical and educational. The first Finnish educational system, the Cathedral School of Turku, was established in the turn of the 13th and 14th centuries and was situated somewhere in the immediacy of the excavation area.³⁷ From the same excavation site, other artefacts belonging to the context of literacy, e.g. a large number of wooden wax tablets and styli, were found.³⁸ An impression one gets from interpreting the hand and language of the script is that it seems to be composed by a literate, although linguistically rather inexperienced person, perhaps a young novice pupil of the Cathedral School in Turku, who practises the Latin language. It is of course possible that the text is consisting separate words, but a whole reflects rather a sentence. Writing is decreasing towards the end and sentence can be incomplete. Still there would be room on the birch bark for a second line of the text but perhaps writer gave up for some reason?

CONCLUSIONS

The preserved medieval birch-bark documents in the Nordic countries are extremely rare, although the use of birch-bark as an occasional writing surface from the 15th century until the 19th century has been documented in historical sources.³⁹ As a writing surface, birch-bark was cost-free and accessible. Birch-bark was also excellent as tinder and it was probably better to burn especially the messages of delicate matters after reading, than to just throw them away.⁴⁰ The two medieval examples preserved are from Sweden and have been written in Latin, using cursive style. Their con-

text is ecclesiastical.⁴¹ Regarding the over 1000 examples of birch-bark documents found in Russia, only one of them has been inscribed using Latin alphabet. The hand is cursive and the language Latin. The content is ecclesiastical.⁴²

The birch-bark manuscript from Turku is a unique archaeological object in a Finnish context. It is the only concrete example of the use of birch-bark as a writing material in medieval Finland. Even if the find is extremely rare also in Scandinavian context, it fits well to the Nordic birch-bark tradition.⁴³ The parallels for the Turku script are the birch-bark documents written in Latin, using Latin alphabet. Their context is typically ecclesiastical and the same concerns the document from Turku. Although the Turku script was written on birch-bark and possibly without ink, the possible use of quill and especially the hand using textualis, ties the script to the world of paper or parchment manuscripts. By this means, the script differs from the world of runes and maker's marks, executed mostly on wooden artefacts.⁴⁴

The text and the message of the birch-bark manuscript of the Turku Cathedral Square is an extremely rare example of medieval non-formal language use in medieval Finland as it enlightens the thoughts of a medieval common citizen. In this respect, the find can be related, for example, to the paper and parchment finds in the debris gathered under the choir stalls, and found when a renovation was carried out in the Lund Cathedral in the 1830s. These included the diversity of letters, aphorisms, charms and spells, written mostly in Latin, but also in Danish.⁴⁵

The birch-bark document from Turku is an excellent example of the possibility of finding new textual documents by archaeological excavation. Their analysis and in-

terpretation has to be a multidisciplinary process where modern methodology of rendering is combined with classic paleography and linguistics. In our paper, we have presented a possible interpretation of the birch-bark manuscript from Turku. The meticulous documentation carried out leaves the opportunity for alternative interpretations in the future.

Jussi Kinnunen

University of Turku, archaeology
jpkinn@utu.fi

Janne Harjula

University of Turku, archaeology
janhar@utu.fi

NOTES

- ¹ On the excavation and its results, see the articles in Söderström 2010.
- ² Pihlman, Ainasoja, Ratilainen & Saloranta 2007: 12.
- ³ As the only birch-bark letter from Turku and the whole of Finland, the item in question is also called the birch-bark letter / manuscript / document / from Turku in this article.
- ⁴ 600 ± 30 BP (Ua-43865) (Possnert 2012). When calibrated, the result with a 68.2% (2σ) probability is 1305AD–1365AD (55.1%) and 1385AD–1400AD (13.1%). Calibration according to Reimer et al. 2009 using OxCal v. 3.10 (Bronk Ramsey 2005); Harjula 2012a: 3, 12.
- ⁵ Harjula 2012a.
- ⁶ Several scholars have been consulted during the long research and interpretation process of the birch-bark manuscript from Turku. The following persons will be warmly acknowledged, although they are not by any means responsible for the interpretations and the possible faults in the final paper: Prof. Tuomas Heikkilä (Uni. of Helsinki), Prof. Kaisa Häkkinen (Uni. of Turku), Prof. Erik Kwakkel (Uni. of Lei-

den), Dr. Phil. John Lind (Uni. of Southern Denmark), Prof. Outi Merisalo (Uni. of Jyväskylä), Prof. Matti Peikola (Uni. of Turku), Dr. Phil. Tapio Salminen (Uni. of Tampere), Prof. Kirsi Salonen (Uni. of Bergen), Prof. Jos Schaeken (Uni. of Leiden), Dr. Phil. Jaana Vaahtera (Uni. of Turku), Prof. Jyri Vaahtera (Uni. of Turku).

Hirvilammi 2012, pers. comm.

Saarinen 2012, pers. comm.

In the XRF-analysis, carried out in 2012, no remains of ink were noticed, see Harjula 2012a: 12, endnote 10.

The research phase is typical of all those manuscripts that have been physically damaged to such an extent that it is difficult to reproduce (transcribe) the text. This usually also applies to archaeological finds containing texts. In theory, the script can be transcribed repeatedly, starting from the first stage. The fact, however, even in the case of the birch-bark letter from Turku, is that regardless of the method of storage, the visibility of the text will deteriorate. Already at some points in the text, we rely on photographs taken of the object as soon as it was found (Harjula 2012a: 13, endnote 11).

Harjula 2012a: 13.

Harjula 2012a: 13; Derolez 2003: 72–101; Bischoff 2017: 127–136; Marcos 2024: 51–63.

Heikkilä 2009: 104.

Harjula 2008: 16, Figure 3.

Harjula 2012a: 14.

Harjula 2012a: 14, endnote 14.

Marcos 2024: 57, 70.

In Russian birch-bark letters, mostly inscribed with styli, the texts are mainly made on the inner surface of the birch-bark, so that they appear without opening the rolls. The choice of writing surface is likely to be influenced by the fact that the writing made by engraving is better done on the inner surface than on the outer surface, which flakes more easily when working it. Both the outer and inner surfaces, on the other hand, are well suited for writing in ink (Westlund 1994: 124).

Cappelli 1901: 275–290.

Glare 2016: 1088.

Streng 1975 [1933]: 630; Glare 2016: 1716.

Hakamies 1958: 100; Odelman 1982: 34–36. Mills 1969.

DF; Riksarkivet.

Matinolli 1976: 3–45; Kallioinen 2000: 289–308.

DF 377.

Toivonen 1955: 199.

Harjula 2016: 124.

Heikkilä 2010: 11.

Cordes & Möhn 1983: 119; Schildhauer 1988: 214–216; Bentlin 2008: 35–45; Heikkilä 2010: 127–146; Tarkiainen 2010: 155–156, 215–220; Harjula et al. 2021; Salonen et al. 2021.

Häkkinen 1994: 79–86; 2015.

Heikkilä 2010: 14; Harjula et al. 2021; Salonen et al. 2021.

According to Adamska (2013: 327) *Latinitas* can be understood as ‘an area of the spread of a cultural model that was carried by the Latin alphabet and the Latin language dominating written communication.’

Harjula 2016; Harjula et al. 2021; Salonen et al. 2021.

Nedkvitne 2004: 179; Salminen 2003.

Harjula 2012a: 16.

Harjula 2012b: 154–155.

Harjula 2012a: 3; 2012b: 157–174; 2015: 22–29.

Strelow 1633: 218–219; Odenius 1960: 164; Olaus Magnus 1555: 1:36; Rääf 1861: 36.

Strelow 1633: 218–219; Odenius 1960: 164.

The two Scandinavian birch-bark documents published are both from Sweden. The first is an archaeological find from the centre of medieval Stockholm, found in 1989. It has been inscribed with Latin alphabet, using cursive script. Only one word has been deciphered, Latin *iustus*. ‘justice’. The find is dated to the 14th century and the context is ecclesiastical (Gunneng 1991; Söderlund 1991: 59–61; 2002: 165–166). The other birch-bark document is a loose-leaf found inside a Vadstena monastery manuscript, dated to the late 15th century. It has been written in cursive, using ink and Latin language. It is an addition to a sermon and therefore the context is ecclesiastical (Odenius 1960).

- ⁴² The find from Novgorod is dated to the late 14th century or early 15th century. The content is about psalms and hymns (<http://gramoty.ru/birchbark/document/show/novgorod/488/>).
- ⁴³ It is interesting that the oldest known written document in Finnic language has been inscribed on the birch-bark. This document, birch-bark letter no. 292, has been found in the Nerevsky excavation in Novgorod and is dated to the mid-13th century (Haavio 1964; Laakso 1999). The document proves that there was already a tradition to use birch-bark for writing media, when the birch-bark document of Turku was written.
- ⁴⁴ In the light of the current source material, writing on a birch bark cannot be categorized only as 'cheap and popular form of writing' (Heikkilä 2010: caption in p. 227). Solely the example of the Vadstena manuscript with its loose-leaf of birch-bark, connects the use of birch-bark to the 'high culture' of writing manuscripts. As Olaus-Magnus (1:36) writes, Nordic people used birch-bark when paper or parchment were not available. Birch-bark probably functioned well as a surface for drafts before writing them on parchment with ink. In this sense, the material can be compared to the frequent use of wax tablets for this purpose.
- ⁴⁵ Brunius 1854: 419–432; Piltz 2002: 218–242; Manhag 2021.

REFERENCES

Personal communications

Hirvilammi, Maarit 2012. Discussion of the results of the IR-photographs. The Museum Centre of Turku, May 2012.

Saارين, Riikka. 2012. Discussion of the birch-bark letter from Turku. The Museum Centre of Turku 11.10.2012.

Unpublished reports and theses

Pihlman, Aki, Ainasoja, Mika, Ratilainen, Tanja & Saloranta, Elina 2007. *Turku I. Tuomiokirkontori (Varhainen Turku -hanke). Kaupunkiarkeologiset tutkimukset 2005–2006*.

Excavation report. Archives of the Museum Centre of Turku.

Possnert, Göran 2012. *Ua-43865, Result of ¹⁴C dating of birch-bark from Turku, Finland*. Research report 1.6.2012. The Ångström laboratory, Uppsala universitetet.

Published sources

Bronk Ramsey, Christopher 2005. *OxCal Program v3.10. Manual*. Oxford: University of Oxford Radiocarbon Accelerator Unit. [<https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal3/oxcal.htm>]. Searched 5.4.2024.

Brunius, Carl Georg 1854. *Nordens äldsta metropolitan Kyrka eller historisk och arkitektonisk beskrifning om Lunds domkyrka: Omarbetad och mycket tillökt upplaga med sex plancher*. C. W. K. Gleerup, Lund.

Cappelli, Adriano 1901. *Lexicon Abbreviaturarum, Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*. J.J. Weber, Leipzig.

DF = Diplomatarium Fennicum. The National Archives of Finland, Helsinki.

www-database search [<http://df.narc.fi/search/>] Searched 21.4.2021.

Glare, P. G. W. (ed.) 2016. *Oxford Latin Dictionary*. 2nd ed., 7th impr. Clarendon Press, Oxford.

Gramoty.ru [<http://gramoty.ru/birchbark/>]. National Research University Higher School of Economics; Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences. Searched 5.4.2024.

Hakamies, Reino 1958. *Glossarium latinitatis medii aevi Finlandicae*. Documenta historica X. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

Marcos, J.-J. 2024. *Fonts for Latin Paleography, User's manual*. 6th ed. [https://www.academia.edu/29815961/Short_manual_of_LATIN_PALEOGRAPHY_January_2024] Searched 4.6.2024.

Matinolli, Eero 1976. *Turun tuomiokapitulin matrikkeli*. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli, Turku.

Odelman, Eva 1982. *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige/ Glossarium mediae latinitatis Sueciae*, Vol II, Fascicule 1, iustitia-metuendus. Regia academia litterarum historiarum antiquitatum Stockholmiensis, Stockholm.

OED = *Oxford English Dictionary*. Clarendon Press, Oxford [oed.com]

Olaus Magnus Gothus 1555. *Historia de gentibus septentrionalibus*. Romae, 3 vols. Introd. by John Granlund. Rosenkilde and Bagger, Copenhagen (1996–1998).

Riksarkivet. www-database search [https://sok.riksarkivet.se/fritext] Searched 21.1.2021.

Strelow, Hans Nielsson 1633. *Cronica Guthilandorum*. Kiöbinghaffin: Martzan. Münchener Digitalisierungszentrum (MDZ), Digitale Bibliothek. [http://reader.digital-sammlungen.de/resolve/display/bsb10361578.html] Searched 13.5.2021.

Streng, Adolf V. 1975 [1933]. *Latinalais-suomalainen sanakirja*. 3rd. ed. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 196. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Toivonen, Y. H. 1955. *Suomen kielen etymologinen sanakirja* 1, A–Knaa. Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.

Bibliography

Adamska, Anna 2013. Latin and Three Vernaculars in East Central Europe from the Point of View of the History of Social Communication. M. Garrison, A., Orbán & M. Mostert (eds.), *Spoken and Written Language: Relations between Latin and the Vernacular Languages in the Early Middle Ages*. Utrecht Studies in Medieval Literacy 24. Brepols, Turnhout, 325–364.

Bentlin, Mikko 2008. *Niederdeutsch-finnische Sprachkontakte. Der lexikalische Einfluß des Niederdeutschen auf die finnische Sprache während des Mittelalters und der frühen Neuzeit*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 256. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.

Bischoff, Bernhard 2017. *Latin Palaeography: Antiquity and the Middle Ages*. Cambridge University Press, Cambridge.

Cordes, Gerhard & Möhn, Dieter 1983. *Handbuch zur niederdeutschen Sprach- und Literaturwissenschaft*. Erich Schmidt Verlag, Berlin.

Derolez, Albert 2003. *The Palaeography of Gothic Manuscript Books from the Twelfth to the Early Sixteenth Century*. Cambridge Studies in Palaeography and Codicology 9. Cambridge University Press, Cambridge.

Gunneng, Hedda 1991. Näverbiten. Sigurdsson et al. (ed.), *Stadsvandringar* 14. Stockholms Stadsmuseum, Stockholm, 68–69.

Haavio, Martti 1964. The Oldest Source of Finnish Mythology, Birchbark Letter No. 292. *Journal of the Folklore Institute* 1, 45–66.

Harjula, Janne 2008. Arkeologia ja muuttuva keskiajan kirjallisen kulttuurin kuva. *Kasvatus & Aika* 3/2008, 7–25. [http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/] Searched 5.4.2024.

Harjula, Janne 2012a. Alustavia ajatuksia Turun tuomiokirkon tuohikirjeestä. *SKAS* 1-2/2012, 3-21.

Harjula, Janne 2012b. Glimpses of the writing and reading culture of the medieval Cathedral School of Turku based on archaeological observations and historical documents. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 40, 151–184.

Harjula, Janne 2015. Keskiajan kirjoitusvälineet ja -alustat arkeologisen tutkimuksen valossa. U. Clerc (ed.), *Kirjain kerrallaan, Lukemisen ja kirjoittamisen jäljet*. Turun historiallinen arkisto 66. Aboa Vetus & Ars Nova & Turun historiallinen yhdistys, Turku, 13–31.

Harjula, Janne 2016. Runic Inscriptions on Stave Vessels in Turku: Materializations of Language, Education, Magic, and Domestic Religion. B. Jervis, L. Broderick & I. Grau Sologestoa (eds.), *Objects, Environment, and Everyday Life in Medieval Europe*. Studies in the History of Daily Life (800-1600) 3. Turnhout, Brepols, 213–234.

Harjula, Janne, Immonen, Visa & Salonen, Kirsi 2021. Medieval Literacy in Turku: Material and Linguistic Remains from a Multilingual Townscape. K. H. Andersen, K. H., J. Büchert Netterstrøm, L. Imer, P. Poulsen & R. Steenholt Olesen (eds.), *Urban Literacy in the Nordic Middle Ages*. Utrecht Studies in Medieval Literacy 53. Turnhout: Brepols, 197–227.

Heikkilä, Tuomas 2009. *Piirtoja ja kirjaimia. Kirjoittamisen kulttuurihistoriaa keskiajalla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1208. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Heikkilä, Tuomas (ed.) 2010. *Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 254. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Häkkinen, Kaisa 1994. *Agricolasta nykykieleen, Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva.
- Häkkinen, Kaisa 2015. Suomen kirjakieltä ennen Agricola. U. Clerc (ed.), *Kirjain kerrallaan, Lukemisen ja kirjoittamisen jäljet*. Turun historiallinen arkisto 66. Aboa Vetus & Ars Nova & Turun historiallinen yhdistys, Turku, 85–103.
- Kallioinen, Mika 2000. *Kauppias, kaupunki, kruunu, Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Bibliotheca Historica 59. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laakso, Johanna 1999. Vielä kerran itämerensuomen vanhimmista muistomerkeistä. *Virittäjä* 4, 531–555.
- Manhag, Andreas 2021. Lost Notes and Hidden Spells: Scraps of Wordly Literacy from the Choir Stalls in Lund Cathedral. K. H. Andersen, J. Büchert Netterström, L. Imer, P. Poulsen, & R. Steenholt Olesen (eds.), *Urban Literacy in the Nordic Middle Ages*. Utrecht Studies in Medieval Literacy 53. Turnhout: Brepols, 411–440.
- Mills, M. (ed.) 1969. *Lybeaus Desconus*. Early English Text Society 261. Oxford University Press, Oxford.
- Nedkvitne, Arnved 2004. *The Social Consequences of Literacy in Medieval Scandinavia*. Utrecht Studies in Medieval Literacy 11. Brepols, Turnhout.
- Odenius, Oloph 1960. En notis om björknäver som skrivmaterial i Vadstena kloster under senmedeltiden. *Kyrkohistorisk årsskrift* 59, 163–171.
- Piltz, Anders 2002. *Mellan ängel och best: människans värdighet och gåta i europeisk tradition*. Tredje, omarbetade upplagan. Norma, Skellefteå.
- Reimer, P. J., Baillie, M. G. L., Bard, E., Bayliss, A., Beck, J. W., Blackwell, P. G., Bronk Ramsey, C., Buck, C. E., Burr, G. S., Edwards, R. L., Friedrich, M., Grootes, P. M., Guilderson, T. P., Hajdas, I., Heaton, T. J., Hogg, A. G., Hughen, K. A., Kaiser, K. F., Kromer, B., McCormac, F. G., Manning, S. W., Reimer, R. W., Richards, D. A., Southon, J. R., Talamo, S., Turney, C. S. M., van der Plicht, J., & Weyhenmeyer, C. E. 2009. IntCal09 and Marine09 radiocarbon age calibration curves, 0–50,000 years cal BP. *Radiocarbon* 51 (4), 1111–1150.
- Räaf, L. F. 1861. *Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergöthland*. Tredje delen. N. M. Lindh, Örebro.
- Salminen, Tapio 2003. Unknown Hands, Trusted Men. Professional Writing in Finnish Medieval Town Administration. M. Niemi & V. Vuolanto (eds.), *Reclaiming the City. Innovation, Culture, Experience*. Studia Fennica Historica 6. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 99–120.
- Salonen, Kirsi, Harjula, Janne & Immonen, Visa 2021. Keskiajan kirjallinen kulttuuri Turussa – kielet arkeologisissa löydöissä, esineissä ja tekstilähteissä. L. Kolehmainen, A. Liira & K.-M. Nummila (eds.), *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa: Näkökulmia monikielisyteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1475. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 43–74. <https://doi.org/10.21435/skst.1475>
- Schildhauer, Johannes 1988. *The Hansa: History and Culture*. Dorset Press, Dorchester.
- Söderlund, Kerstin 1991. I Helvetet – ett besök i stadens norra kvarter. I. Sigurdsson et al. (eds.), *Stadsvandringar* 14. Stockholms Stadsmuseum, Stockholm, 58–68.
- Söderlund, Kerstin 2002. Ristat på näver. B. Hallerdt (ed.), *Upptaget: Arkeologi i Stockholm inför 2000-talet*. Sankt Eriks årsbok 2002. Samfundet S:t Erik, Stockholms Stadsmuseum, Stockholms Medeltidsmuseum, Stockholm, 164–166.
- Söderström, Marita (ed.) 2010. *Varhainen Turku*. Turun museokeskus, raportteja 22. Turun museokeskus, Turku.
- Tarkiainen, Kari 2010. *Ruotsin Itämaa: esihistoriasta Kustaa Vaasaan*. Suomen ruotsalainen historia 1; Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 702:1. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Westlund, Börje 1994. Runorna och den latinska skriften. S. Benneth, S., J. Ferenius, H. Gustavson & M. Åhlén (eds.), *Runmärkt. Från brev till klotter. Runorna under medeltiden*. Carlsson, Stockholm, 119–126.

SEEING THE UNSEEN WITH aDNA

KESKIAIKAISEN LATRIININ LÖYTYMINEN JOHTI MONITIETEISEEN TUTKIMUSHANKKEESEEN

Hyvä esimerkki siitä, miten arkeologisia aineistoja voidaan hyödyntää pitkänkin ajan kuluttua niiden löytymisestä, on Turun yliopiston kasvimuseon dosentti Sanna Huttusen johtama hanke *Seeing the Unseen with aDNA*, joka on osa Suomen kulttuuri-rahaston vuosina 2023–24 rahoittamaa *Aika, paikka ja DNA* -tutkimusohjelmaa. Hankkeessa tutkitaan kasvi- ja eläinjäännelineistoja ja hyödynnetään muinais-DNA:han tukeutuvia geneettisiä tutkimusmenetelmiä. Tutkimuksessa selvitetään muun muassa hyötykasvien ja kotieläinten alkuperää ja perimää sekä muinais-DNA:han tukeutuvien menetelmien käyttökelpoisuutta kasvi- ja hyönteisjäänteiden tunnistamisessa. Lisäksi tutkitaan menneisyyden ympäristöolosuhteita.

Hankkeen arkeologinen tutkimusaineisto on pääosin peräisin kahdesta arkeologisesta kohteesta: Humpin Järvensuo 1:n kivikautiselta asuinpaikalta ja Turun Katedraalikoulun kohdalla sijainneesta keskiaikaisesta kaupunkikorttelista. Humpin Järvensuo 1:llä on arkeologisten tutkimusten perusteella ollut ihmistoimintaa 6000–2000 vuotta ennen ajanlaskun alkua.¹ Kohteelta kairattujen sedimenttinäytteiden avulla selvitetään, miten vuosituhansia jatkunut ihmistoiminta ja ympäristön muutos näkyy muinais-DNA-näytteissä. Turun

Katedraalikoululla 2014–2015 tehtyjen arkeologisten tutkimusten perusteella alueella oli ihmistoimintaa jo rautakauden lopulla varsinaisen kaupunkiasutuksen alkaessa noin vuonna 1300.² Katedraalikoulun arkeologisissa tutkimuksissa löytyneiden omenan ja humalan siementen sekä naudan luiden avulla selvitetään ihmisten hyödyntämien kantojen alkuperää, kulkeutumisreittejä ja kauppaa. Hankkeen kasvitieteellinen tutkimusaineisto on peräisin Turun yliopiston kasvimuseon kokoelmista ja se ajoittuu 1800–1900-luvuille. Vertailuaineistona käytetään Luonnonvarakeskuksen nykyisistä kasvilajeista kokoamaa geneettistä dataa.

Järvensuo 1:n ja Katedraalikoulun kohteet ovat merkittäviä niiden pitkän asutushistorian sekä hyvän säilyneisyyden vuoksi. Hyvä säilyvyys viittaa siihen, että myös orgaanisen aineksen sisältämä geneettinen tieto voi edelleen olla käyttökelpoista. Järvensuo 1:n arkeologisissa tutkimuksissa, jotka tehtiin dosentti Satu Koiviston johtamassa ja Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa (2019–2022), on löytynyt esimerkiksi puusta valmistettuja käärmeveistoksia.³ Lisäksi kohteella on säilynyt kasvien osia ja hyönteisiä aivan ehjinä ja tuoreen oloisina. Suomessa erityisesti kivikautisella kohteella orgaanisen aineksen säilyminen on hyvin poikkeuksellista.

Turun keskiaikaisissa kosteissa kerroksissa orgaaninen aines on tunnetusti säilynyt hyvin. Katedraalikoulun korttelista löytyi muun muassa noin 3 x 2 metrin kokoinen ja 6–7 hirsikertaa korkea, maahan kaivettu ja salvottu hirsikehikko, joka osoittautui latriiniksi eli käymäläksi. Rakenne oli tehty 1400-luvun puolivälissä Luostarin Välikadulta Aurajoen rantaan johtaneen kujan varteen, rakennuksen sisälle. Säiliönä toiminut hirsikehikko oli pääosin koottu eri rakennuksissa käytetyistä vanhoista hirsistä, mistä kertoivat usealla eri tavalla veistetyt ja työstetyt rakennuspuut sekä huolella tukittu räppänä. Käymälän kansilevyä istuinaukkoineen ei tutkimuksissa löydetty, mutta kehikko sisältöineen antoi pahanhajuisia viitteitä käyttötarkoituksestaan. Latriinista taltioitiin yli 350 esinelöytöä tai niiden fragmenttia, muun muassa puukiulu, veistettyjä tikkuja, keilapikarin, punaisen ikkunalasien sekä tarjoilu- ja keittoastioiden sirpaleita, nahkakenkien riekaleita ja kattolautojen paloja. Keramiikka- ja lasiaineisto oli pääosin 1400-luvun lopulle tyypillistä. Säiliöön oli päätenyt myös eläinten luita, tuohta, olkea, sammalta ja puusilppua.⁴

Kaivausten aikana latriinin täyttömaasta otettiin useita maa- ja profiilinäytteitä, joiden sisältämät kasvi- ja eläinjäänteet (makrofossiilit, siitepölyt, sammaleet, hyönteiset ja eläinluut) on tunnistettu Suomen oloissa poikkeuksellisen tarkasti. Analyysien tulokset vahvistivat arkeologisen tulkinnan käymälälaatikosta. Lisäksi dendrokronologiset analyysit antoivat ajoituksen käymälän rakentamiselle ja käytölle. Kokonaisuutena luonnontieteelliset analyysit antoivat paljon monipuolisemman ja tarkemman kuvan latriinin käyttöhistoriasta kuin mitä ainoastaan arkeologisten kenttähavaintojen avulla olisi saanut. Tulokset julkaistiin englanniksi *Fennoscandia Archaeologica*n artikkelissa⁵

ja seuraavassa kerromme tuloksista hieman tarkemmin.

Ilmeisesti yöastiana toiminut puukiulu oli heitetty latriiniin jostain syystä sellaiseenaan. Se sisälsi runsaasti muun muassa hirsin, viikunan, variksenmarjan, mansikan, mustikan, hillan ja vadelman siemeniä sekä pähkinäpensaän pähkinän kuoria. Latriinista löytyi lisäksi muun muassa ohran ja kauran jyviä, omenan, porkkanan, humalan ja viinirypäleen sekä erilaisten rikka- ja kosteikkokasvien siemeniä. Hyötykasvien siemenet sekä pienet kalanluut olivat päätyneet latriiniin kuljettuaan ruoansulatuskanavan läpi. Eläinten luista tehdyt analyysit osoittivat, että niin sanotun tavallisen ruokajätteen lisäksi latriiniin oli heitetty kissanpentu, kananpoika, lampaan ja korpin pää sekä korpin siipiluu. Nämä löydöt saattavat liittyä arkisesti kuolleiden eläinten hautaamiseen, mutta maan alle johtaviin kuiluihin on voinut liittyä myös rituaaleja, joissa on käytetty eläinten osia.

Humalan siemenistä ja pähkinän kuorista sekä vuohen luusta saatiin radiohiiliajoitukset, jotka yllättäen sijoittuivat selvästi 1300-luvulle tai aivan 1400-luvun alkuun eli huomattavasti varhaisemmiksi kuin mitä arkeologinen esineistö ja stratigrafia antoivat olettaa. Siitepölyanalyysi paljasti, että latriinin sisällön yläosassa oli enemmän vilja- ja ruohokasvien siitepölyjä kuin alaosassa. Lisäksi alaosasta löytyi eläinten lannassa viihtyvän sienen itiöitä, joita yläosassa ei ollut. Latriiniin oli siis tuotu myös eläinten lantaa. Yhdessä edellä mainitut havainnot auttoivat ymmärtämään, että visuaalisesti melko samanlainen, orgaaninen, ruskea täyttökerros olikin muodostunut hyvin erilaisten ja eriaikaisten toimintojen seurauksena.

Aluksi hirsikehikkoa oli käytetty käymälänä, josta merkkinä olivat muun muassa suoliston läpi kulkeneet pienet kalanluut ja

hyötykasvien siemenet. Luultavasti käymälää tyhjennettiin käytön aikana useaan kertaan, ja sen alaosaan oli jäänyt viimeisen käyttövaiheen ainesta. 1500-luvun alkuun mennessä rakenne jäi pois käytöstä, jolloin sitä täytettiin eläinten lannalla ja jostain lähialueelta tuodulla, 1300-luvun kerrostumasta kaivetulla tunkio- ja rakennusjätteellä. Sammaleet, joita löytyi seitsemää eri Etelä-Suomessa yleistä lajia, kuten myös veistetyt tikut, viittasivat käymälähygieniaan. Sammalia on käytetty myös kuivikeena ja pakkausmateriaalina sekä rakennusten hirsien välissä tiivisteinä, joten niitä saattoi latriiniin joutua myös lannan, rakennus- ja tunkiojätteen mukana. Kosteissa olosuhteissa viihtyvien, hometta, puuta ja raatoja ravintonaan hyödyntävien hyönteisten jäänteet kertoivat osaltaan latriinin sisällön muodostumisesta ja siellä vallinneista olosuhteista.

Käymälän sijainti lähellä Suurtoria, joka keskiajalla oli yksi kaupungin tärkeimmistä kohtaamispaikoista, saattaa viitata sen olleen julkinen. Tarpeen tullen olisi voinut kätevästi poiketa asioillaan sivukujalla, mutta aivan yhtä hyvin se on voinut olla katujen kulmauksessa sijainneen talouden yksityinen käymälä ja jätteiden dumpauspaikka. Varsin mielenkiintoinen piirre on myös se, että käymälä sijaitsi pohjoismaisten kaupunkilakien vastaisesti kadun varressa.⁶

Käymälöiden historian kannalta keskiaikaisen latriinin löytyminen oli merkittävää, sillä yhtä vanhoja käymälöitä ei muualta Suomesta tunneta ja Turustakin niitä on ennestään tiedossa vain kaksi.⁷ Luonnontieteelliset analyysit olivat ratkaisevassa roolissa löytyneen hirsikehikon käyttötarkoituksen ja elinkaaren selvittämisessä. Latriinista löytyneet omenan ja humalan jäänteet olivat myös alku nyt käynnissä olevalle *Seeing the Unseen with aDNA* -projektille. Yhdes-

sä Turun yliopiston kasvimuseon kokoelmiin kerättyjen historiallisten omena- ja humalanäytteiden, Luonnonvarakeskuksen humala- ja omenalajikkeista keräämän geneettisen aineiston ja muilta arkeologisilta kohteilta löytyneiden kasvijäänteiden kanssa Katedraalikoulun omenan ja humalan odotetaan tuottavan uutta tietoa näiden lajien viljelykantojen alkuperästä ja käyttöhistoriasta.

Hankkeen internet-sivut löytyvät osoitteesta: <https://collections.utu.fi/muinais-dna-projekti/>. Syksyllä 2024 Turun pääkirjastolla järjestetään hanketta ja sen tuloksia käsittelevä yleisöluentosarja. Tarkeemmista aikatauluista tiedotetaan myöhemmin.

Auli Bläuer, dosentti, arkeo-osteologi,
Arkeologia, Turun yliopisto
aultou@utu.fi

Riikka Elo, FT, biologi,
Biodiversiteettiyksikkö, Turun yliopisto
riaelo@utu.fi

Sanna Huttunen, (PI), dosentti, biologi
Biodiversiteettiyksikkö, Turun yliopisto
shuttu@utu.fi

Satu Koivisto, dosentti, arkeologi
Arkeologia, Turun yliopisto ja post-doc-tutkija, Museum Lolland-Falster, Tanska,
satu.sa.koivisto@utu.fi

Mia Lempiäinen-Avci, FT, arkeobotanisti,
Biodiversiteettiyksikkö, Turun yliopisto
mialem@utu.fi

Tanja Ratilainen, FT, arkeologi,
Arkeologia, Turun yliopisto
tanrat@utu.fi

VIITTEET

- 1 Ks. esim. Koivisto et al. 2024.
- 2 Pihlman et al. 2022.
- 3 Ks. esim. Koivisto et al. 2024.
- 4 Saloranta 2018.
- 5 Lempiäinen-Avci et al. 2021.
- 6 Ks. esim. Seppänen 2012: 876.
- 7 Seppänen 2012: 873–878.

KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Saloranta, Elina 2018. *Turku II Katedraalikoulu. Kaupunkiarkeologinen kaivaus 2014–2015*. Kaivausraportti. Turun museokeskuksen arkisto.

Tutkimuskirjallisuus

Koivisto, Satu, Suomela, Jenni A. & Lempiäinen-Avci, Mia 2024. Artisans of the Stone Age: the Utilisation of Plant- and Wood-based Raw Materials at the Wetland Site of Järvensuo 1. *Antiquity* 98/397, February 2024, e3. doi:10.15184/aqy.2023.180

Lempiäinen-Avci, Mia, Elo, Riikka, Alenius, Teija, Bläuer, Auli, Huttunen, Sanna, Saloranta, Elina & Ratilainen, Tanja 2021. A Medieval Latrine and a Yard in Turku, Southwest Finland – A Multidisciplinary Study of Ecofacts. *Fennoscandia Archaeologica* XXXVIII, 153–180. <https://journal.fi/fennoscandiaarchaeologica/article/view/126597>

Pihlman, Aki, Saloranta Elina, Krappala, Kim & Ratilainen, Tanja 2022. Turun kaupunkia vanhempi asutus ja kaupungin synty – Tulkinta varhaisen keramiikka-aineiston ja luonnontieteellisten ajoitustulosten perusteella. *SKAS* 2/2021, 3–37.

Seppänen, Liisa 2012. *Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Erityistar kastelussa Åbo Akademin päärakennuksen tontin arkeologinen aineisto*. Väitöskirja, Turun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Arkeologia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5231-1>

YLEISÖTYÖTÄ LINNAVUORTEN VARJOSSA

OPINTOMATKA LIETTUAN KERNAVÉEN 7.-13.5.2023

Matkustin toukokuussa 2023 opintomatkal- le Kaakkois-Liettuassa sijaitsevaan Kerna- vèn kylään, missä tavoitteenani oli tutustua kylässä sijaitsevan arkeologisen puiston sekä museon tutkimus- ja yleisötyöhön. Matka toteutettiin Satakunnan Museolle myönne- tyllä Erasmus-rahoituksella ja matka kyt- keytyi yhteistyössä museon kanssa toteut- tamiini arkeologisiin yleisökaivauksiin sekä muuhun yleisötyöhön.

Matka Vilnan lentokentältä taittui suju- vasti vuokra-autolla, sillä tähän 238 asuk- kaan kylään ei kulkenut ainakaan turis-

tikauden ulkopuolella erityisen aktiivista julkista liikennettä. Noin 50 kilometrin matka oli kuitenkin ohi nopeasti ja ensim- mäisellä ajokerralla tulin ajaneeksi Kerna- vèn kylän poikki ennen kuin edes ymmär- sin kylänraitin todella alkaneen. Viehättävä maalaiskylä onkin parasta kokea jalan, ja löydettyäni majoituspaikkani suuntasin- kin välittömästi kävellen kohti arkeologista puistoa. Astuessani alueen porteista katselu- tasanteelle matkaväsymykseni katosi kerta- heitolla, sillä linnavuorten hallitsema laakso näytti ilta-auringon valaisemana taianomai-

Kuva 1. Kernavèn linnavuoret avautuvat alueen näköalatasanteella ainutlaatuisella tavalla. Kuva: Teemu Väisänen.

selta. Ensimmäinen iltani kuluikin puistossa kuljeskellen jo ennen kuin virallinen ohjelmani oli ehtinyt edes alkaa.

KERNAVÉN HISTORIAA

Kernavėa on kutsuttu muun muassa Lietuan Troijaksi sekä arkeologien Mekaksi.¹ Sen lisäksi että arkeologinen puisto on visuaalisesti näyttävä, alue on monipuolinen ja moniperiodinen aikakapseli Lietuan menneisyyteen. Arkeologisen puiston aluetta on asutettu myöhäispaleoliittiselta kaudelta varhaiskeskiajalle, ja pitkä asutushistoria onkin jättänyt jälkeen lukuisia muinaisjäännöksiä, kuten viisi linnavuorta, esihistoriallisia asuinpaikkoja ja haudauksia sekä keskiaikaisen kaupunkiasutuksen jäänteet.

Ensimmäiset kirjalliset maininnat Kernavesta ovat peräisin Liivinmaan riimikronikasta ja Hermann von Wartbergen kronikasta *Chronicon Livoniale*, joissa kuvaillaan Saksalaisen ritarikunnan sotaretkeä Lietuan vuonna 1279.² 1200- ja 1300-luvuilla Kernavė oli suurimmillaan ja siitä muodostui yksi Lietuan poliittisista ja taloudellisista keskuksista, jota on sittemmin nimetty myös Lietuan muinaiseksi pääkaupungiksi.³ Kaupungin historia päättyi väkivaltaisesti vuonna 1390, sillä Wigand von Marburgin kronikan mukana Kernavén asukkaat hylkäsivät ja polttivat asuinpaikkansa kaupunkia lähestyneiden sotajoukkojen takia.⁴ Kaupunkia ja linnoituksia ei jälleenrakennettu vaan asutus keskittyi 1400-luvulla nykyisen Kernavén kylän alueelle keskiaikaisen kaupunginpaikan pohjoispuolelle.

Romantismin aika herätti mielenkiinnon Kernavén historiaa kohtaan 1800-luvulla. Linnavuorten ensimmäiset arkeologiset kaivaukset toteutettiin vuonna 1857, vaikkakin astetta järjestelmällisempi arkeo-

loginen tutkimus sai odottaa vuoteen 1979, mistä alkaen Vilnan yliopisto on toteuttanut alueella kaivaustutkimuksia aina näihin päiviin saakka.⁵ Vuonna 2004 Kernavén arkeologinen alue nimettiin UNESCO:n maailmanperintökohteeksi, ja vuonna 2012 arkeologisen alueen vierailijoita varten perustettiin museo, jonka yhteyteen valmistui myös tilat yleisötyölle sekä löytöjen konservoinnille.

OPINTOMATKA

Ensimmäisen Liettuassa viettämäni aamun koittaessa minut otti vastaan Kernavén arkeologisen museon johtaja Andrius Janionis. Ajankohta vierailulle oli sikäli haastava, että saman viikon aikana käynnissä oli lukuisia koululaisvierailuita, mutta Janionis ja museon muu henkilökunta löysivät kiireisistä kalentereistaan aikaa vierailun järjestämiseksi. Janioniksen mukaan Kernavessa vierailivat vuosittain lähes kaikki Lietuan koulut ja viikon aikana museolla sekä arkeologisessa puistossa riittikin vilinää ja vilskettä, kun lukuisat koululuokat tutustuivat maansa esihistoriaan erilaisin työpajoin.

Janioniksen mukaan Kernavén yleisötyö on pitkälti toiminnallista, mikä havainnollistui erityisesti vierailulla arkeologisessa puistossa sijainneeseen ulkoilmamuseoon. Keskiaisen Kernavén kaupungin jäänteet ovat hautautuneet linnavuorten välisen laakson kosteaan maaperään, minkä ansiosta niin puiset rakennukset kuin näiden sisältämä orgaaninen löytöaineisto ovat säilyneet poikkeuksellisen hyvin. Kaivauslöytöjen perusteella ulkoilmamuseoon on valmistettu sarvenveistäjän, sepän ja jalokivisepän tontit rakennuksineen, minkä lisäksi kahdelle aidatulle pihamaalle suunnitellaan vastaavia ennallistuksia. Ulkoil-

Kuva 2. Arkeologisen puiston ulkoilmamuseossa pääsee kulkemaan keskiaikaisiin pihapiireihin, joita erottavat puupaaluista valmistetut tai pajuversoista punotut aidat. Kuva: Teemu Väisänen.

mamuseota hyödynnetään aktiivisesti ope-
tuksessa ja museolla onkin tapana järjestää
siellä koululaisille historian elävöitykseen
perustuvia työpajoja, joiden aikana nuoret
eläytyvät saamiinsa rooleihin liikkuessaan
ulkoilmamuseon rakennuksissa ja näiden
pihapiireissä.

Ulkoilmamuseo on keskeisessä roolissa
myös kokeellisessa arkeologiassa. Arkeo-
logisessa puistossa järjestetään vuosittain
kansainvälinen kokeellisen arkeologian fes-
tigaali, joka kerää puistoon vuosittain noin
20 000 kävijää.⁶ Tapahtumassa alan am-
mattilaiset saapuvat esittelemään työtään
ja taidonnäytteitään, ja sen yhteydessä on
myös kuvattu esihistoriallisia käsityöntaito-
ja kuvaavia videoita. Videoita hyödynnetään
museon näyttelyssä havainnollistamaan esi-
merkiksi keramiikka-astioiden ja kiviesineiden
valmistustapoja, minkä lisäksi ne ovat
myös vapaasti katsottavissa museon YouTu-
be-kanavalla.⁷

Ulkoilmamuseon lisäksi arkeopedago-
giikkaa harjoitettiin myös Kernavèn arkeo-
logisen museon tiloissa. Sattumalta maja-
paikakseni valikoituneen majatalon pitäjä
osoittautui museon yhteisöpedagogiksi ja
hän esittelikin mieluusti museon opetus-
tiloja, jotka koostuivat tavanomaisten se-
minaari- ja luokkatilojen ohessa kahdesta
toiminnallisemmasta huoneesta. Näistä
ensimmäinen oli varusteltu esihistoriallisin
esine-ennallistuksin ja huoneen nurkkaan
oli jopa rakennettu pienikokoinen asumus.
Toisessa tiloista puolestaan oli työpöytiä
keramiikka-astioihin ja kiviesineisiin tutus-
tumiseen sekä niiden valmistamiseen. Huo-
neen seinälle oli rakennettu aikajana, johon
oli aseteltu ennallistuksia eri aikakausien
keramiikkatyyleistä kronologiseen järjes-
tykseen.

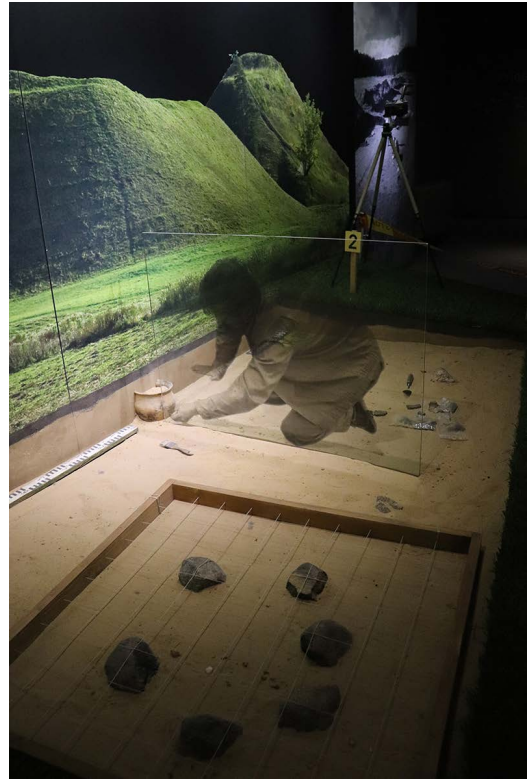
Olin ennen matkaani ymmärtänyt, että
arkeologisessa puistossa järjestettäisiin ylei-
sökaivauksia, mutta paikalle saavuttuani il-

menikin, että alueen kaivaukset rajoittuivat yliopistojen opetuskaivauksiin. Uusien arkeologien kouluttamisessa Kernavëlla oli kuitenkin erityisen suuri rooli, sillä Janioniksen mukaan viimeisten vuosikymmenten aikana kaikki liettualaiset arkeologian opiskelijat olivat saaneet oppinsa kenttätömenetelmistä juuri Kernavëssa. Koska kaivaukset järjestettiin syksyllä, en päässyt tutustumaan niihin henkilökohtaisesti, mutta sen sijaan pääsin kahtena päivänä seuraamaan museon arkeologian osaston kairaustutkimuksia. Tutkimuksen tavoitteena oli saada näytteitä linnavuorten vallien stratigrafias- ta sekä selvittää uusin radiohiiliajoituksin alueen asutushistoriallisia vaiheita.

Tutustuimme viikon aikana myös museokeskuksen takatiloihin, joista löytyi muun muassa arkeologiset kokoelmat sekä konservattorin työtilat. Kokoelmiin oli sijoitettu kaikki Kernavëstä tehdyt löydöt aina varhaisimmista irtolöydöistä alkaen. Museokeskuksessa työskentelevä konservattori vastasi löytöjen säilytyksestä sekä uusien kaivauslöytöjen konservoinnista. Museokeskuksesta löytyi myös tilat löytöjen tarkasteluun ja tutkimukseen, ja Kernavën laajaa löytöaineistoa onkin käytetty lukuisissa opinnäytetöissä ja artikkeleissa.

MUSEON PERUSNÄYTTELY

Vierailin viikon aikana Kernavën arkeologisen museon perusnäyttelyssä useamman kerran sekä omatoimisesti että henkilökunnan opastamana. Näyttely itsessään oli varsin luovasti toteutettu ja sen yleisilme oli visuaalisesti erittäin miellyttävä. Näyttely alkoi alueen ja arkeologisen tutkimuksen yleisesittelyllä. Vierailijalla oli käytössään muun muassa Kernavën eri aikakausien asuinpaikkojen sekä kaivausalueiden sijain-

Kuva 3. Arkeologisen museon näyttelyssä esitellään myös arkeologin työtä ja kaivaustutkimuksissa käytettyjä työvälineitä. Kuva: Teemu Väisänen.

teja havainnollistavat karttavisualisoinnit sekä yhdelle seinälle rakennettu aikajana, jossa alueen historia kuvattiin vuosilukujen, esimerkkilöytöjen sekä rakennuskantaa kuvanneiden 3D-visualisointien kautta. Arkeologista tutkimusta esiteltiin vanhojen valokuvien lisäksi arkeologisen kaivaustilanteen ennallistuksella eli kaivausalueeksi lavastetulla hiekkalaatikolla, jonka yhteyteen oli pystytetty monipuolisesti erilaisia tutkimusvälineitä, kuten piirtokehikoita, vaaitusko- ne, kamera ja metallinilmaisim.

Tämän jälkeen näyttely eteni kronologisesti kivikaudelta pronssi- ja rautakaudelle sekä keskiajalle. Kunkin aikakauden sisällä elinkeinoja, tapoja ja rituaaleja esiteltiin löytöaineiston kautta, jolloin vitriinit oli tyypil-

lisesti järjestetty esinetyypeittäin. Esineiden ymmärtämistä tukivat audio-oppaan lisäksi edellä mainitut videot, jotka havainnollistavat esineiden valmistus- ja käyttötapoja. Lisäksi valikoituja löytöjä esiteltiin QR-koodien, vaikkakin niiden takaa paljastunut liettualainen vastine muinaiskalupäiväkirjasta oli vain liettuaaksi ja käyttöliittymältään hieman kömpelö puhelimella tarkasteltaessa.

Oman virkistävän lisänsä näyttelyyn toivat hautaustapoja esittelevät vitriinit, jossa eri aikakausien hautaustapoja esiteltiin lavastamalla hautaustilanne löytöineen sellaiseksi kuin se oli kaivauksia toteuttaessa. Hautausinstallaatioita täydensivät myös niiden taustalle sijoitetut alkuperäiset arkeologiset tasokartat sekä muut kaivaustilannetta kuvanneet kartta- ja kuvaliitteet. Mieleen jäivät myös perheen pienimmille suunnatut videopelit, joissa muun muassa puolustettiin Kernavéa sen linnoituksia vasten hyökänneitä sotureita vastaan sekä jahdattiin metsäneläimiä lähestyvän talven varalta.

LINNAVUORTEN METSÄSTYSTÄ MUUALLA LIETTUASSA

Koska museon henkilökunta oli viikon aikana hyvin kiireinen ja olin varannut reissuun hieman ylimääräistä aikaa, ehdin kierrellä myös Itä-Liettuan muita nähtävyyksiä. Erityisesti käytin ajotunteja vieraillakseni alueen monilla muinaisjäännöksillä. Kohteeni valitsin lähinnä Google-hakujen ja Wikipedian tietojen perusteella, ja hakuja tehdessäni totesin, että yllättävän moni kohde oli merkittynä Google Maps -karttapalveluun, mikä teki niistä erityisen helposti tavoitettavia navigaattorin varassa kulkeeneen turistin näkökulmasta. Karttapalvelun arvosteluista ja valokuvista sai myös helpos-

ti käsityksen siitä, onko kohteella esimerkiksi parkkipaikka tai opasteet.

Valitsin hakukoneiden kautta kohteikseni seitsemän muinaisjäännösalueetta, josta kaikki sisälsivät vähintään yhden linnavuoren. Vierailuilla totesin, että kohteiden saatavuuttavuuteen oli selkeästi panostettu, sillä jokaiselta kohteelta löytyivät opasteet ja polut, minkä lisäksi linnavuorten päälle veivät portaat. Kenties tavoitteena oli vierailukokemuksen helpottamisen ohessa myös ohjata vierailijoita pysymään polulla ja siten vaikuttaa kohteiden säilyvyyteen. Mielenkiintoisesti siinä missä Suomen linnavuoret ovat tyypillisesti puuston peittämiä, Liettuassa asia on toisin ja selkeä enemmistö vierailemistani linnavuorista olivat kasvillisuudesta paljaita. Janioniksen mukaan tämä johtui lähinnä siitä, että liettualaisten mukaan linnavuoret näyttivät paremmalta ilman kasvillisuutta.

Kaikilla vierailemillani linnavuorilla oli vähintään jonkinlainen kohdeopaste. Tyypillisimpiä opasteita olivat läpinäkyvästä muovista valmistetut taulut, joihin piirretyt puuvarustukset asettuivat takana näkyneen linnavuoren laelle oikeasta kulmasta katsottuna. Tämän ohessa oli usein alueen historiaa ja mahdollisia tutkimuksia esitteleviä kylttejä, jotka olivat tyypillisesti kirjoitettu liettuaaksi ja englanniksi. Joissain kylteissä tuotiin esiin myös linnavuorten edelleen jatkuvaa käyttöhistoriaa, kuten Karmazinain linnavuoren laelle pystytettyä alttaria, jota hyödynnettiin kyltin mukaan esimerkiksi häissä ja ristiäisissä. Myös Lokėnėliain linnavuorelta oli havaittavissa vastaavanlainen alttari, jonka syvennykseen alueella vierailleet olivat jättäneet 1–20 sentin kolikoita kenties kunnioituksesta alueen historiaa kohtaan.

Kernavėn arkeologinen puisto ja museo ovat selkeästi onnistuneet tavoittamaan yleisönsä. Vuonna 2018 museossa kävi noin 13 000 vierailijaa ja museon järjestämät pedagogiset ohjelmat keräsivät yhteensä 3500 osallistujaa, kun taas koko alueella arvioitiin käyneen jopa 120 000 vierailijaa.⁸ Oletettavasti kävijämäärät eivät ole tästä ainakaan laskeneet, ja vierailuni jälkeen ymmärsin hyvin kohteen suosion, sillä osaan kuvitella kohteen olevan helposti lähestyttävä sekä vaikuttava myös niille, joilla ei ole taustaa arkeologisen tutkimuksen parissa. Museon henkilökunta onkin tehnyt merkittävän työn erityisesti kohteen saavutettavuuden sekä arkeologian popularisoinnin edistämiseksi.

Kaiken kaikkiaan opintomatkan Kernavėn oli erittäin onnistunut ja antoisa. Arkeologisen puiston, museon sekä alueen muiden muinaisjäännösten kokeminen turistina tarjosi paljon ajatuksia erityisesti oman kotimaakuntani muinaisjäännösten esiintuomiseksi sekä tulevien näyttelyiden suunnitteluun. Vierailun suola oli kuitenkin kohtaamiset paikallisten arkeologien ja muiden museoammattilaisten kanssa, sillä hedelmälliset keskustelut tarjosivat niin inspiraatiota kuin konkreettisia vinkkejäkin.

Olin valinnut Kernavėn matkakohteekseni erityisesti alueella tehtävän yleisötyön takia. Olin kuitenkin yllättynyt, ettei alueella ollut toteutettu lainkaan Suomessa verrattain yleisiä yleisökaivauksia, vaikka Kernavėn alue ja museon henkilökunnan pedagoginen ammattitaito tarjoaisivat tähän erittäin hyvät edellytykset. Ilmeisesti suurelle yleisölle suunnatut arkeologiset kaivaukset ovat Liettuassa hyvin harvinaisia,

sillä konsepti tuntui uudelta myös museon henkilökunnalle. Kenties siis vierailustani ja käymistämme keskusteluista jäi jotain käteen myös heille.

Teemu Väisänen

Väitöskirjatutkija

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto
teemu.t.vaisanen@utu.fi

VIITTEET

- ¹ Esim. Vadišis 2019: 9; Poškienė 2018: 463.
- ² Vadišis 2019: 10.
- ³ Vadišis 2019: 11.
- ⁴ Vadišis 2019: 9.
- ⁵ Poškienė 2018: 467.
- ⁶ Poškienė 2018: 481.
- ⁷ Kernavės archeologinė vietovė. <https://www.youtube.com/@Kernavesarcheologinevietove>
- ⁸ Poškienė 2018: 478.

BIBLIOGRAFIA

- Poškienė, Justina 2018. Lithuanian Troy: Preservation and Interpretation of Kernavė, a UNESCO World Heritage Archaeological Site. *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 13, 463–486.
- Vadišis, Saulius 2019. Kernavė archaeological site – of Lithuania and the world. D. Baltramiejūnaitė, J. Poškienė, R. Vengalis & G. Vėlius (toim.), *The Discovered Kernavė. A catalogue of the Archaeological Site Museum of Kernavė*. The Administration of the State Reserve of Kernavė, Vilnius.
- Vadišis, Saulius, Luchtanas, Aleksiejus, Vitkūnas, Jonas & Bliujūtė, Justina 2005. *Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas. State Cultural Reserve of Kernavė*. Kultūros paveldo akademija, Vilnius.

ERILAISIA ENSIMMÄISIÄ KERTOJA

EAA 29TH ANNUAL MEETING BELFASTISSA

Kahdeskymmenesyhdeksäs European Association of Archaeologists Annual Meeting järjestettiin 30.8.–2.9.2023 Belfastin yliopistossa (Queen's University) Pohjois-Irlannissa. Tapahtuma kokosi taas yhteen arkeologeja eri puolilta Eurooppaa ja kauempaakin. Konferenssin tunnuslauseena oli ”Weaving narratives” ja erilaisia teemoja oli yhteensä kuusi; 1. Artefacts, Buildings and Ecofacts, 2. Net Zero Archaeologies – Sustainability in the Past, Present & Future, 3. Heritage Narratives & Representations, 4. People of the Present – Peopling the Past, 5. (Extreme) Environments – Islands, Coasts, Margins, Centres ja 6. Contested Pasts & Presents. Sessiot sisälsivät tuttuun tapaan ns. normaaleja 15 minuutin esityksiä sisältäviä sessioita, postereita, keynoteluentoja, workshoppeja ja paneelikeskusteluja. Konferenssi järjestettiin hybridinä eli osallistuminen oli mahdollista niin paikan päällä kuin etänäkin.

Osallistuimme kaikki kolme konferenssiin hieman erilaisissa rooleissa; Elisabeth toimi vapaaehtoisena konferenssiavustajana, kun taas Oona ja Tia olivat paikan päällä kuuntelemissa esityksiä, minkä lisäksi Tia piti esitelmän väitöskirjansa aiheesta kotitalouksien arkeologiaa koskevassa sessiossa. Törmäsimme moniin muihin suomalaisiin arkeologeihin ja näyttikin siltä, että Belfastin konferenssi oli varsin suosittu matka-

kohde. Vain Oonalla oli aiempaa kokemusta EAA:han osallistumisesta. Hän osallistui vuonna 2016 Vilnassa järjestettyyn konferenssiin posterilla yhdessä Maija Helamaan ja Sanna Lipkinin kanssa.

Pääsimme kaikki jo matkalla Belfastiin tutustumaan arkeologiaan. Tia ja Oona lensivät Belfastiin Helsingistä Lontoon kautta. Heathrow'n lentokentän terminaalin 5 paikalla oli järjestetty laajat arkeologiset kaivaukset, joiden esittelyvideota katsellessa ei jatkolennon myöhästyminen haitannut niin paljoa. Elisabeth sen sijaan aloitti matkansa jo viikkoa aikaisemmin Englannin ja Skotlannin puolelta kiertäen esihistoriallisen Stonehengen kautta roomalaisista kylpylöistään kuuluun Bathin kaupunkiin, josta matka jatkui historiallisen Yorkin jälkeen Edinburghiin. Edinburghissa niin kuin muissakin historiallisissa kaupungeissa oli mahdollista tutustua Iso-Britannian historiaan kattavasti lukuisten arkeologisten museoiden ja linnojen välityksellä. Edinburghin lentokentällä paras tapa uppoutua arkeologiaan oli katsella legendaarisia Time Teamin Youtube-videoita.

Elisabeth saapui Belfastiin jo muutamaa päivää ennen konferenssin alkua vapaaehtoisille järjestettävän perehdytyksen vuoksi. Perehdytyksessä käsiteltiin pääosin konferenssin teknisiä järjestelmiä, esimerkiksi sitä, kuinka mikrofonit ja muut tietotekni-

set laitteet toimivat, ja totta kai myös sitä, kuinka konferenssin vierailijoita voi auttaa kiperissäkin kysymyksissä yliopistoalueesta tai sessioiden aikatauluista. Vapaaehtoisille järjestettiin myös Belfastin keskustassa kävelykierros, jossa tarjoutui tilaisuus tutustua paikallisiin nähtävyyksiin ja hieman myös pohjoisirlantilaiseen kulttuuriin, perehdytyspäivän nimittäin kruunasi paikallisessa pubissa järjestetty pizzailta Guinness-tuopineen.

Konferenssin ensimmäisenä päivänä keskiviikkona tutustuimme yliopistoalueeseen ennen rekisteröitymisen alkamista. Vierailimme kasvitieteellisessä puutarhassa sekä sen kasvihuoneissa. Erityisesti ruusutarha teki meihin vaikutuksen. Puutarhan jälkeen suunnistimme Ulsterin museoon. Museossa pääsi tutustumaan Pohjois-Irlannin vaiheisiin esihistoriasta nykypäivään, ja se esitteli niin historiaa ja luonnontieteitä kuin taidettakin. Konferenssiin rekisteröityminen tapahtui yliopiston Whitla Hallissa, joka on nimetty Sir William Whitlan mukaan. Whitla oli fyysikko, joka oli tehnyt Belfastin yliopistolle merkittäviä lahjoituksia. Samassa tilassa oli myös messutunnelmaa European Archaeology Fairin muodossa. Erityisen mieleenpainuvia löytöjä olivat messupisteiltä mukaan saadut rullamitta-avaimenperä sekä pankkikortin kokoinen pohjoisnuolen sekä mittakaavan sisältävä muovinen kortti.

Ehdimme käydä vielä ennen seuraavia konferenssiin kuuluvia tilaisuuksia kahvilla, antikvariaatissa (Keats & Champan) sekä juomassa pubissa Guinnessit. Avajaissere monia sekä tervetuliaisvastaanotto järjestettiin Belfastin kansainvälisessä konferenssi-keskuksessa. Ohjelmassa oli erilaisia puheita ja tervehdyksiä, palkintojen jakoa sekä Dan Bradleyn ja Lara Cassidyn (Trinity College Dublin) pitämä keynoteluento. Ilta jatkui

Kuva 1. Belfastin kasvitieteellinen puutarha. Kuva: Tia Niemelä

vielä juoma- ja ruokatarjoilujen parissa. Tunnelma oli iloinen, ja vaikka ihmisiä oli paljon, paikka ei tuntunut liian täydeltä.

Torstai alkoi heti aamiaisen aikaan tiukalla ohjelmalla. Sessio (#505, For an archaeology of households: narratives, landscapes, materiality, inequalities, gender, race, ethnicity), jossa Tia esitelmöi, alkoi heti aamulla kello 8.30. Ensimmäisen päivän aamusessio osoittautui kuitenkin hyväksi ajankohdaksi esitelmälle, sillä sen jälkeen ei tarvinnut enää stressata omaa esitystä. Konferenssin tarjonta oli valtava, ja mielenkiintoisten sessioiden joukosta oli vaikea valita ne, joihin osallistua. Eri sessioihin tutustumista helpotti konferenssia varten luotu kännykkäsovellus, josta löytyi konferenssin koko ohjelma ja aikataulut. Sovelluksen kautta oli myös mahdollista seurata sessioita livestreamina, mikäli ei päässyt paikan päälle tai tila oli jo täynnä. Sovelluksessa oli myös mahdollista etsiä osallistujalistasta henkilöitä ja lähettää heille viestejä. Myös posterit olivat nähtävillä sovelluksessa koko konferenssin ajan. Tämän

lisäksi postereita pääsi katsomaan näytöiltä Peter Froggatt -keskuksen aulassa.

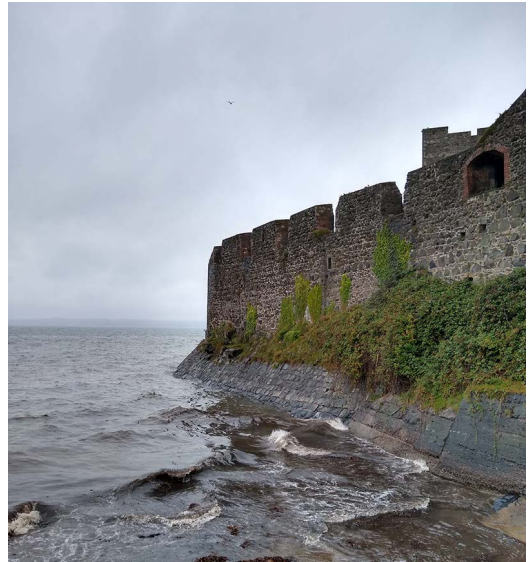
Torstai jatkui sessioiden loputtua Annual partyn merkeissä. Se järjestettiin lähellä yliopistoa sijaitsevassa Lavery'sissa, joka on kaupungin vanhin yhä yhden suvun omistama pubi. Pubissa oli erilaisia tiloja, joista pystyi valitsemaan itselleen mieluisan sen mukaan, viihtyikö parhaiten tanssilattialla, pöydän ääressä vai kattoterassilla. Tunnelma oli mukava ja aiemmin päivällä samoissa sessioissa olleille kollegoille oli helppo mennä puhumaan matalalla kynnyksellä.

Perjantaina jakauduimme kaikki kuuntelemaan oman mielenkiinnon mukaan eri sessioita. Tia keskittyi erityisesti sukupuolta ja sen tutkimusta arkeologiassa käsittelevien sessioiden kuunteluun sekä lounastamiseen Englannissa väitöskirjaa tekevän ystävänsä kanssa. Oona puolestaan aloitti aamunsa kuunnellen sessiota etänä kännykkäsoveluksen kautta. Puolen päivän aikaan Oona suuntasi muutaman muun suomalaisen arkeologin kanssa kollega Ilari Aallon johdolla retkelle Lanyon Placen juna-asemalta kohti Carrickfergusin kaupunkia, joka sijaitsee vajaan parinkymmen kilometrin päässä Belfastista. Siellä sijaitsee Carrickfergusin linna, joka oli valikoitunut ryhmän retkikohteeksi. Meren rannalla sijaitsevaa linnaa kuvaillaan yhdeksi parhaiten säilyneistä keskiaikaisista kohteista Irlannissa.

Elisabeth oli perjantaina muun muassa monitoroimassa sessiota #530, Eurasia before and after the 8.2ka BP Event, joka olikin iltapäivän sessioista varsin suosittu. Paikalla näkyi myös useita suomalaisia tutkijoita. Aihe herätti jopa niin paljon kiinnostusta, että sessiota varten varattu keskikokoinen luentosali täyttyi täysin. Tilaan jouduttiin hakemaan viereisistä huoneista ylimääräisiä tuoleja, eivätkä paikat siltikään riittäneet kaikille kiinnostuneille. Kuuntelijoita seisoi

myös huoneen laitamilla muistiinpanovälineidensä kanssa. Iltaa varten olimme jo etukäteen ilmoittautuneet perjantaina The Dark Horse Bar and Courtyardissa pidettävään MERC partyyn, mutta olimme niin väsyneitä, että päätimme sen sijaan mennä ajoissa nukkumaan. Uusi yritys sitten vuonna 2024.

Hankalien lentoyhteyskysien vuoksi Oona ja Tia joutuivat lähtemään kotiin jo lau-

Kuva 2 ja 3. Carrickfergusin linna meren rannalla. Kuvat: Oona Jalonen.

antai-iltapäivänä ja Elisabeth puolestaan lähti sunnuntaina. Hän työskenteli vielä järjestyksenvalvojana Ulsterin museossa järjestetyssä closing receptionissa, jota varten museo oli vain konferenssiosallistujien käytössä. Konferenssivieraat saivat tutustua muutaman tunnin ajan museon historiallisiin ja arkeologisiin näyttelyihin viinilasien kera. Museokierroksen jälkeen järjestettiin vielä Titanic Belfastissa upea konferenssi-illallinen, jonne Elisabeth pääsi mukaan (ilmaiseksi!) juhlavieraana. Titanic tarkoittaa tässä yhteydessä juuri sitä Titanicia, joka ensimmäisenä tulee mieleen. Vuonna 1911 vesille laskettu ja vuonna 1912 uponnut RMS Titanic rakennettiin Belfastissa Harland and Wolffin telakalla. Illallisella nautittiin erinomaisen buffetaterian lisäksi esityksistä ja puheista. Erityisesti paikallisen perinteistä irlantilaisista tanssia esittävän ryhmän performanssi innoitti juhlaaen mukaan taputtamaan ja myöhemmin illasta myös tanssimaan.

Kaikkina konferenssipäivinä tarjolla oli osallistumismaksuun kuuluvaa kahvia kahvitauoilla, jotka olivat aamupäivällä sekä iltapäivällä. Kahvin sai kätevästi laitettua ilmoittautumisen yhteydessä saatuun muoviseen kestokuppiin. Myös erityisruokavaliot oli huomioitu hyvin ja tarjolla oli herkullisia vegaanisia(kin) pikkusyötäviä. Lounas ei kuulunut konferenssin hintaan, ja yliopistoalueen lähellä olevat lounasravintolat olivat tupaten täynnä, joten lounaspaikan ja lounaan saamisessa kesti. Vapaaehtoisille kuului perinteinen ”ruskea paperipussilounas”, joka sisälsi ruokaisan leivän tai salaatin, tuoreen hedelmän, suklaapatukan ja pillimehun.

Lisämaksusta konferenssin aikana olisi ollut mahdollisuus osallistua erilaisille kiinnostavan kuuloisille ekskursioille. Vaikka opiskelijoina (perustutkinto- ja jatko-opis-

kelijat) saimmekin alennusta koko konferenssin osallistumismaksusta, koimme, että ekskursioista olisi tullut liikaa lisäkustannuksia. Jotta konferenssiin voi osallistua, täytyy nimittäin liittyä myös EAA:n jäseneksi. Belfast oli mielenkiintoinen ja omalaatuinen kaupunki, johon pystyi tutustumaan itsenäisesti. Kaupungissa pääsi liikkumaan kätevästi jalkaisin, sillä välimatkat eivät olleet pitkiä. Myös bussit kulkivat hyvin eivätkä olleet kovin hintavia. Ehdimme tiiviin ohjelman lomassa tutustua ravintoloihin, pubeihin, nähtävyyksiin sekä arkeologeihin ympäri Eurooppaa.

Voimme kaikki kolme suositella EAA:han osallistumista. Saimme uusia tuttavuuksia, kuulumme mielenkiintoisista tutkimuksista ja pääsimme tutustumaan kauniiseen Belfastiin. Konferenssin tunnelma oli koko ajan rento ja toisia kunnioittava. Muistoksi konferenssista jäi myös hieno vihreä kangaskassi ja jo edellä mainittu kestokahvikuppi. Kassissa mukana ollut sadeviitta oli sekin loistava lisävaruste alkusyksyn Belfastissa selviytymiseen. Elisabethille tämä oli ensimmäinen EAA sekä ensimmäinen kerta vapaaehtoisena tapahtumassa. Myös Tia osallistui ensimmäistä kertaa EAA:han sekä piti siellä ensimmäistä kertaa esitelmän. Oonalle tämä puolestaan oli ensimmäinen EAA ilman mitään velvoitteita. Seuraava EAA on jo nurkan takana! Toivottavasti nähdään elokuussa Roomassa!

Elisabeth Ahola
elisabeth.ahola@gmail.com

Oona Jalonen
oajjal@utu.fi

Tia Niemelä
tia.niemela@helsinki.fi

MONITIETEISTÄ KESKIAJAN TUTKIMUSTA HELSINGISSÄ

DIES MEDIEVALES 2024

ALUKSI

Joka toinen vuosi järjestettävä keskiajan tutkimukseen keskittyvä Dies Medievaless -konferenssi pidettiin tänä vuonna Helsingissä 7.–9. maaliskuuta. Tapahtuman järjestelyistä vastasivat Helsingin yliopisto ja Keskiajan tutkimuksen seura Glossa ry. Konferenssi sai taloudellista tukea Suomen Kulttuurirahastolta. Dies Medievaless on kansainvälinen konferenssi, joka kokoaa yhteen keskiajan tutkijoita eri tutkimusaloilta. Paikalla oli niin arkeologeja, historioitsijoita, taidehistorioitsijoita, kielitieteilijöitä, teologeja kuin musiikkitieteilijöitäkin. Konferenssin ohjelmaan kuului 24 eri teemasesiota, joissa kussakin oli esityksiä kahdesta, kolmeen, minkä lisäksi konferenssissa kuultiin neljä keynoteluentoa. Monitieteiset aiheet käsittelivät niin yksittäisiä tutkimusaiheita kuin myös tämänhetkisiä keskiajan tutkimuksen suuntauksia. Virallisina kielinä olivat suomi, ruotsi ja englanti. Toimimme molemmat opiskelija-avustajina konferenssissa. Työtehtäviimme kuuluivat infotiskillä päivystäminen sekä eri sessioissa avustaminen.

Saapuessamme ensimmäisenä päivänä konferenssiin Helsingin yliopiston päärakennuksen uudelle puolelle tunnelma oli innostunut. Kun kävelimme kohti aulaa,

jossa oli vastassa infotiski nimikyltteineen ja ohjelmanivaskoineen, mielessä pyöri erilaisia odotuksia siitä, mitä tulevat päivät toisivat tullessaan. Osallistujia konferenssiin oli ilmoittautunut hieman yli sata, joka taisi olla ennätys koko Dies Medievalessin historiassa!

KOLME PÄIVÄÄ TÄYNNÄ KESKIAJANTUTKIMUSTA

Torstain ohjelma alkoi kello 11 professori Francesca Tintin (Baskimaan yliopisto) keynoteluenalla aiheesta ”Preservation, Renewal and Change in the Medieval Archive: Copying and Reframing Charters in England after the Norman Conquest of 1066”. Se tarjosi syvällisen katsauksen keskiajan arkistoihin ja niiden säilyttämiseen. Koko päivä oli täynnä mielenkiintoisia esityksiä, jotka kattoivat laajan kirjon aiheita keskiajan kirjallisuudesta ja kulttuurista aina musiikkiin ja politiikkaan asti.

Torstai-illan huipensi Glossa ry:n Valoisa keskiaika -kunniamaininnan julkistustilaisuus, joka järjestettiin iltavastaanoton yhteydessä ruokailun lomassa. Joka toinen vuosi jaettavalla Valoisa keskiaika -kunniamaininnalla kiitetään sellaista yksilöä tai yhteisöä, joka on erityisen merkittävä-

lä tavalla edistänyt keskiajan tuntemusta ja tutkimusta. Palkinnolla halutaan myös muistuttaa, että keskiaika ei todellisuudessa ollut pimeä ajanjakso. Palkintoa olivat jakamassa Glossa ry:n puheenjohtaja Anna-Stina Hägglund sekä sihteeri Katri Vuola. Vuonna 2024 palkinto myönnettiin dosentti Elina Räsäselle (Helsingin yliopisto & Åbo Akademi), joka toimii vanhempana yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston taidehistorian opintosuunnassa (kuva 1). Räsäsen väitöskirjan aiheena oli Pyhä Anna itse kolmantena -aiheiset keskiaikaiset puuveistokset Suomessa.¹ Sitten Räsänen on muun muassa johtanut Koneen Säätiön rahoittamaa *Kuvakalske*-hanketta. Hanke lähestyi tutkimusaihettaan monitieteisesti erilaisten materiaalien kautta.

Perjantaiamun aloitti professori Lydia Schumacherin (King's College, Lontoo) keynoteluento aiheella ”Preservation, Renewal and Change in Medieval Thought: The Question of Scholastic Authorities”. Schumacherin analyttinen lähestymistapa herätti syvällisiä ajatuksia ja kannusti pohtimaan keskiajan filosofian vaikutusta nykypäivään. Konferenssi jatkui eri sessioilla aina iltapäiväkahviin kello 16.30:een saakka. Oli ilo seurata myös ulkomailta saapuneiden esiintyjien esityksiä, jotka rikastuttivat konferenssia kansainvälisellä ulottuvuudellaan. Sessioiden aiheina olivat muun muassa keskiajan taide, latinan kielen käyttö ja oppiminen keskiajalla sekä hieman muusta konferenssiohjelmasta poikkeava paneelikeskustelu tiedejulkaisemisesta eri yleisöille. Panelisteina toimivat arkeologi Ilari Aalto (Turun yliopisto & Aboa Vetus), teologi ja kirjailija Kristel Nyberg, englannin kielen professori Matti Peikola (Turun yliopisto), dosentti ja taidehistorioitsija Marika Räsänen (Turun yliopisto) sekä yliopistonlehtori Mari-Liisa

Kuva 1. Glossa ry:n puheenjohtaja Anna-Stina Hägglund ojentamassa Valoisa keskiaika -palkintoa Elina Räsäselle. Kuva: Saila Leskinen.

Varila (Turun yliopisto), joka toimi keskustelun johtajana. Sekä Nyberg että Varila työskentelevät tällä hetkellä Koneen Säätiön rahoittamassa *Tieteen ja taikuuden rajamailla* -hankkeessa. Paneelikeskustelussa myös yleisö sai olla aktiivisesti mukana jakamassa ajatuksiaan aiheesta. Esille nousivat kysymykset siitä, millä tavoin tieteestä kannattaa viestiä ja luetaanko esimerkiksi blogeja enää nykyään. Tutkimustuloksista viestimistä hankaloittaa se, että tiedeviestintä joutuu nykyisin kilpailemaan muun valtavan informaatiotulvan kanssa. Esiin nostettiin myös huomio siitä, että jokainen voi löytää itselleen luonnollisimman tavan tehdä tiedeviestintää: yhdelle toimivat videopelit, toiselle harrasteryhmän tapaamiset ja kolmannelle esimerkiksi podcast. Erilaisista taustoista lähtöisin olevat panelistit pystyivät antamaan monipuolisia näkökulmia kiinnostavaan aiheeseen.

Päivän päätteeksi kuultiin vielä neljännen kerroksen Pienessä juhlasalissa toinen keynoteluento, jonka piti tohtori Erik Niblaeus Cambridgen yliopistosta. Niblauksen aiheena oli ”Liturgical Sources and German Influence in Twelfth-Century Scandinavia”. Perjantaina konferenssivieraille tarjoutui tilaisuus rentoutua ja jatkaa keskusteluja illallisella ravintola Sipulissa.

Lauantain hieman lyhyempi konferenssipäivä sisälsi taas joukon eriteemaisia sessioita, muun muassa musiikkitieteestä, luonnosta sekä Ruotsin valtakunnan kirjallisesta ja aineellisesta kulttuurista. Päivän sessiot jättivät kuulijat pohtimaan myötätuntoa ja naiseutta osana keskiajan uskonnollista maisemaa. Kiinnostavan kolmipäiväisen konferenssin päätti neljäs keynote. Sen piti taidehistorian yliopistonlehtori Elina Räsänen (Helsingin yliopisto) otsikolla ”Iconoclash or constant transformations: afterlives of late-medieval sculptures”. Räsänen luento tarjosi kiinnostavaa tietoa keskiaikaisista puuveistoksista ja niiden tutkimiseen liittyvistä kysymyksistä. Mieleen jäi erityisesti Oripään kirkon Pyhää Birgittaa esittävä puuveistos, joka oli jossain vaiheessa saanut kasvoilleen maalatut viikset.

Lauantain järjestettiin myös Glossa ry:n sääntömääräinen kevätkokous. Glossan jäseneksi ovat tervetulleita kaikki keskiajan tutkimuksesta kiinnostuneet!² Glossa julkaisee myös vertaisarvioitua Mirator-verkojulkaisua sekä satunnaisemmin Glossa-nimistä blogia.³

LOPUKSI

Opiskelija-avustajina saimme seurata konferenssia lähietäisyydeltä. Tehtävämme olivat monipuolisia aina infotiskillä päivystämi-

sestä sessioissa apuna olemiseen. Meille jäi myös hyvin aikaa osallistua itseämme kiinnostavien esitysten kuuntelemiseen ja niistä keskustelemiseen. Erityisen antoisaa oli päästä matalalla kynnyksellä harjoittamaan akateemisen maailman kulttuuria ja toimintatapoja sekä inspiroitumaan keskiaikaisen tutkimuksen monipuolisesta kentästä. Aiheita, menetelmiä ja tulokulmia oli yhtä monta kuin osallistujaa, ja voimme ainakin itse todeta napanneemme mukaan paremman käsityksen siitä, miten monipuolisesti keskiaikaa voi tutkia!

Maria Ronkainen
maria.t.ronkainen@helsinki.fi

Tia Niemelä
tia.niemela@helsinki.fi

VIITEET

- ¹ Räsänen 2009.
- ² Glossa ry 2024.
- ³ Mirator 2024; Glossa-blogi 2024.

LÄHTEET

Glossa ry 2024. www.glossa.fi (Luettu 8.4.2024).
Glossa-blogi 2024. https://www.glossa.fi/wp/?-page_id=123 (Luettu 8.4.2024).

Mirator 2024. <https://journal.fi/mirator> (Luettu 8.4.2024).

Räsänen, Elina 2009. *Ruumiillinen esine, materiaallinen suku. Tutkimus Pyhä Anna itse kolmantena -aiheisista keskiajan puuveistoksista Suomessa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

MONENLAISIA POLKUJA AKATEEMISELLA URALLA

KATSAUS URANSA ALUSSA OLEVILLE TUTKIJOILLE SUUNNATTUUN WORKSHOPIIN

ALUKSI

Helsingin yliopistossa European Research Councilin (ERC) rahoittamassa *The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe* (YMPACT) -hankkeessa tutkijana työskentelevä Bianca Preda-Bălănică järjesti 4.10.2023 workshopin otsikolla ”Towards a more inclusive academia for Early Career Researchers in Finland”. Workshopin tavoitteena oli lisätä tietoisuutta haasteista ja toisaalta myös mahdollisuuksista, joita akateemisen uransa alussa oleva tutkija voi kohdata. Erilaisista taustoista tulevien tutkijoiden esitysten ja keskustelun avulla haluttiin löytää mahdollisia ratkaisuja näihin haasteisiin. Workshop järjestettiin Helsingin yliopiston Porthania-rakennuksessa sijaitsevassa Suomen Laki -salissa. Osallistuminen oli mahdollista myös Zoomin välityksellä. Ensimmäinen osa workshopista sisälsi neljän akateemisella urapolulla olevan tutkijan esitykset. Toinen osio alkoi lounaan jälkeen. Tällöin päästiin keskustelemaan muun muassa kiusaamisesta ja mielenterveysongelmista sekä mahdollisesta avusta, jota yliopisto voi niihin tarjota. Iltapäivällä oli mahdollista nostaa esiin sellaisia aiheita, joista ei aamupäivän aikana vielä ollut keskusteltu.

KOKEMUKSIA TUTKIMUSTYÖSTÄ SUOMESSA JA MUUALLA

Bianca Preda-Bălănică avasi tilaisuuden toivottamalla osallistujat tervetulleiksi. Samalla hän myös kertoi European Association of Archaeologists (EAA) -järjestön alaisesta Early Career Archaeologists (ECA) -yhteisöstä, jonka toiminnassa hän on mukana.¹ ECA on muun muassa tehnyt tutkijanuralaan varhaisvaiheessa oleville kohdistetun verkkokyselyn sekä julkaissut artikkelin kyselytutkimuksen tuloksista.² Tällä hetkellä ECA kerää vastauksia kyselyyn kaupallisella puolella työskenteleviltä arkeologeilta. Kyselyyn on mahdollista vastata nettisivujen kautta.³ ECA tarjoaa myös maisterivaiheessa oleville opiskelijoille sekä väitöskirjatutkijoille mentorointia. Sekä mentoroitavaksi että mentoriksi voi ilmoittautua ECA:n nettisivujen kautta.⁴ Preda-Bălănică on aiemmin puhunut uran alussa olevan tutkijan kohtaamista haasteista Arkeologipäivillä vuonna 2021 otsikolla ”The challenges of being an Early Career Archaeologist”.⁵

Ensimmäinen puhuja oli Helsingin yliopistossa museologian yliopiston lehtorina toimiva Rick Bonnie. Bonnie on suorittanut sekä kandidaatin että maisterin tutkinnot Leidenin yliopistossa Alankomaissa. Tä-

män jälkeen hän suoritti tohtorin tutkinnon KU Leuvenin yliopistossa Belgiassa. Ennen väitöskirjansa aloittamista hän työskenteli arkeologina niin kentällä kuin asiantuntijakin. Helsingin yliopistossa hän aloitti postdoc-tutkijana vuonna 2014. Bonnie on mukana eri tieteenaloja yhdistävässä Muinaisen Lähi-idän imperiumit (ANEE) -huippuyksikössä.⁶

Uransa aikana useaan otteeseen muuttanut Bonnie kertoi siitä, millaisia haasteita hän on kohdannut vaihtaessaan yliopistosta toiseen. Siirtyminen toiseen yliopistoon ja jopa toiseen maahan saattaa aiheuttaa tunteen siitä, ettei kuulu joukkoon. Mahdollisena ratkaisuna tähän ongelmaan Bonnie ehdotti itse omien yhteisöjen luomisen, jos ei löydy jo olemassa olevia yhteisöjä, joiden toimintaan voisi lähteä mukaan. Tällainen voisi olla esimerkiksi seminaarin, projektin tai yhteistyön aloittaminen muiden saman alan tutkijoiden kanssa. Konkreettinen esimerkki tästä on edelleen Helsingin yliopistossa toimiva Helsinki Archaeology Seminar (tuttavallisemmin HAS), jota Bonnie oli laittamassa aluilleen.

Yhteenvedoksi Bonnie totesi, että vaivan näkeminen kannattaa. Esimerkiksi rahoituksen suhteen kannattaa aina olla jokin hakemus vetämässä, vaikka suurin osa niistä hylättäisiinkin. Lopulta jokin niistä saattaa tuottaa tulosta. Omia arvojaan ei kannata hukata, vaan niistä on hyvä pitää kiinni. Bonnieen mukaan tulisikin miettiä myös akatemian ulkopuolella olevia vaihtoehtoja ja sitä, mitä on valmis tekemään tai toisaalta mitä ei halua tehdä. Muita neuvoja esityksen lopuksi olivat pedagogisten opintojen tuoma hyöty, yhteistyön tärkeys sekä oman itsenään oleminen.

Toisena puhujana lavalle nousi Kristin Ilves, joka toimii Helsingin yliopistossa meriarkeologian apulaisprofessorina (tenure

track). Ilves on opiskellut Virossa ja työskennellyt aiemmin Ruotsissa. Tällä hetkellä hänen tutkimusprojektinsa liittyy Ahvenanmaan esihistoriaan.⁷ Hän aloitti esityksenä kertomalla, ettei ole aina tiennyt haluavansa arkeologiksi vaan kiinnostuksen herääminen vei aikaa. Kuitenkin juuri arkeologiaan liittyvää artikkelia kirjoittaessaan hän huomasi, mikä häntä kiinnostaa, ja tekstiä syntyi kuin itsestään. Ilves totesi, että jos on jotakin sanottavaa jostakin aiheesta, tulisi siitä myös silloin kirjoittaa! Ei kannata turhaan pelätä sitä, mitä muut voivat ajatella.

Kuten Bonnie aiemmin myös Ilves korosti tilaisuuksien perässä liikkumista sekä yhteistyön merkitystä. Niiden lisäksi hän nosti esiin vapaaehtoisena toimimisen hyötyjä tulevaisuuden kannalta. Hän myös totesi, että jokaisen tulisi seurata omaa mielenkiintoaan ja löytää omat tapansa toimia. Ilves on itse esimerkiksi pohtinut, voiko olla meriarkeologi, jos ei sukella, ja löytänyt itselleen toimivan tavan ja näkökulman tehdä tutkimusta. Ilveksen esitys innoitti keskustelua vapaaehtoistoiminnasta sekä siitä, millä alustoilla kannattaisi pyrkiä julkaisemaan artikkeleita.

Tämän jälkeen puheenvuoro siirtyi Helsingin yliopistossa apurahatutkijana toimivalle Eljas Oksaselle. Oksanen on kahdesta edellisestä puhujasta poiketen koulutustalutaan historioitsija. Oksanen on opiskellut keskiajan historiaa Cambridgen yliopistossa Englannissa. Hän kertoi, että on aina halunnut olla historioitsija, mutta pohti kuitenkin väitöskirjansa valmistumisen jälkeen hetken sitä, mitä haluaisi oikeastaan tehdä tulevaisuudessa. Tällä hetkellä Oksanen työskentelee *Liikkuvuus, tieverkosto ja viestintä Suomessa n. 1650–1917 (HISCOM)* -hankkeessa.⁸

Oksanen puhui vuorollaan monitieteisyydestä, yhteistyöstä, julkaisemisesta ja

kaikkien näiden mukanaan tuomista haasteista ja mahdollisuuksista. Yhteistyö muiden asiantuntijoiden kanssa mahdollistaa sellaistenkin aiheiden tutkimisen, joita ei välttämättä yksin olisi helppoa lähestyä. Apurahahakemusten kirjoittaminen ja sen viemä aika nousi esiin tässäkin puheenvuorossa.

Vielä ennen lounasta kuultiin Tiina Äikistä Oulun yliopistosta. Äikäs toimii tutkijatohtorina Oulun yliopistossa ja johtaa tällä hetkellä meneillään olevaa *Piippumuistoja*-tutkimusprojektia.⁹ Äikäs on suorittanut kaikki opintonsa Oulun yliopistossa mutta käynyt tutkijavaihdossa Sidneyssä Australiassa. Hän nosti esiin sen, että Suomessa on usein muusta maailmasta poiketen tapana opiskella sekä ylempi että alempi korkeakoulututkinto (HuK ja FM) samassa yliopistossa ja monesti vielä väitellä samasta yliopistosta.

Äikäksen puheenvuorossa käsiteltiin monille akatemiassa työskenteleville tärkeää asiaa – perheen ja tutkijan uran yhdistämistä. Kotimaan ulkopuolella suoritettavat tutkimusvierailut tai vaihdot saattavat olla haasteellisempia, mikäli on lapsia. Äikäs toi esiin oman positiivisen kokemuksensa ulkomaille lähtemisestä lasten kanssa. Hän viittasi myös Muinaistutkijassa 2022 julkaisuun äitiys ja arkeologia -kyselyn tuloksiin.¹⁰ Ulkomaille lähtemiseen liittyen Äikäs painotti, että aina kannattaa ottaa rohkeasti yhteyttä, mikäli liikkuvuus kiinnostaa. Hän muistutti, ettei kannata lannistua, vaikka jokaiseen sähköpostiin ei saisi vastausta. Myös väitöskirjan ohjaajilta voi kysyä apua ja suosituksia miettiessä tutkijavaihdolle tai -vierailulle sopivaa kohdetta. Akatemian ulkopuolisiakaan vaihtoehtoja ei kannata sulkea pois, vaan mieli kannattaa pitää avoimena. Äikäs toi esiin vertaistuen merkityksen. Esimerkiksi kahvitauoilla, Whatsapp-ryh-

missä sekä yhteisillä matkoilla voi Äikkään mukaan saada tukea muilta samassa tutkijauran vaiheessa olevilta.

Kaikki workshopin puhujat olivat väitelleet tohtoreiksi, ja tämän jälkeen jatkaneet työtään akatemiassa. Kaikille oli myös yhteistä se, että he olivat uransa aikana olleet erimittaisia pätkiä ulkomailla, joko töissä tai tutkijavaihdossa. Monet olivat myös tehneet töitä akatemian ulkopuolella jossakin uravaiheessa. Kaikki Äikästä lukuun ottamatta olivat myös opiskelleet muualla kuin suomalaisessa yliopistossa eli myös useassa eri yliopistossa. Edustavuutta oli siten niin kotimaasta kuin kansainvälisestikin.

MIELENTERVEYS JA TASA-ARVO

Lounastauon jälkeen workshop jatkui vapaamuotoisemmalla keskusteluosuudella. Paikalla olivat tällöin Helsingin yliopiston henkilöstöpalveluiden Reeta Korhonen sekä Jenni Syväoja, ammattiliitto Tieteentekijöiden erityisasiantuntija Miia Ijäs-Idrobo, professori Minna Palander-Collin, joka toimii Helsingin yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tohtoriohjelman johtajana, ja Helsingin yliopiston tutkijakoulutuksen palveluiden palvelupäällikkö Erkki Raulio. Tämä osuus tilaisuudesta nosti esiin tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä keskittyen kiusaamiseen, syrjintään, mielenterveyden haasteisiin sekä siihen, millaista apua näihin on saatavilla.

Tärkeänä teemana oli mielenterveys ja jaksaminen. Perustutkinto-opiskelijat voivat hakeutua YTHS:n piiriin, josta on mahdollista saada porrastetusti apua mielenterveyden ongelmiin.¹¹ Helsingin yliopistossa apua voi saada yliopiston kautta opintopsykologilta, jonka vastaanotolle voivat hakeutua myös väitöskirjatutkijat.

Keskustelu workshopissa osoitti, että näitä saatavilla olevia palveluita voisi tuoda aiempaa näkyvämmiksi ja helpommin lähestyttäviksi.

Kyselyt osoittavat, että akateemisessa ympäristössäkin esiintyy kiusaamista.¹² Esimerkiksi vuonna 2022 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan 47 % vastaajista kertoi kokeneensa kiusaamista, ja kiusaaja oli useimmiten ollut vastaajaa korkeammassa asemassa oleva.¹³ Workshopin keskustelussa nousi esiin, että mikäli kiusaajana on korkeammassa asemassa toimiva henkilö, esimerkiksi ohjaaja, voi siitä ilmoittaminen olla erityisen vaikeaa. Samoin erityisesti pienten alojen, kuten arkeologian kohdalla, ”pienet piirit” saattavat nostaa kynnystä toimia. Ilmiö ei ole uusi, ja se on nostettu esiin myös Suomea käsittelevässä artikkelissa vuonna 2020.¹⁴ Edellä mainittu artikkeli pohjasi arkeologian alalla toimiville suunnattuun kyselytutkimukseen, joka johti Suomen arkeologinen seura ry:n (SARKS) tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Suunnitelma on luettavissa verkossa.¹⁵ Workshopissa Helsingin yliopiston henkilöstöpalveluiden edustajat totesivat, että Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma löytyy Flammas-ta.¹⁶

Pääosin yksin työskenteleminen ja tutkimuksen tekeminen on tuttua monelle humanistille. Tämä voi vaikeuttaa muihin tutkijoihin tutustumista sekä heikentää yhteisöön kuulumisen tunnetta. Koska monet tekevät lisäksi tutkimusta apurahalla tai muun työn ohessa, heidän mahdollisuutensa saada vertaistukea ja verkostoitua ovat vielä heikommat. Lisäksi koronaviruksen (COVID-19) vaikutukset esimerkiksi etätöön yleistymiseen ja sosiaalisten kokoon-tumisten vähenemiseen näkyvät varmasti vielä pitkään.

Kuten tilaisuudessa todettiin, tämänkaltaisella workshopilla on annettavaa kaikille: opiskelijat ovat tulevaisuuden nuoria tutkijoita, ja nyt jo vakituksessa virassa olevat ovat aikanaan olleet tutkijanuransa alussa. Preda-Bălănică oli onnistunut kutsumaan paikalle erilaisista taustoista tulevia akateemikkoja, jotka pystyivät nostamaan esille monenlaisia näkökulmia tutkimustyöhön. Kantavina teemoina olivat mielestäni yhteistyön tärkeys sekä siitä muistuttaminen, että akatemia tuo mukanaan myös pettymyksiä – kaikille. Suuri osa tutkijoista kirjoittaa uransa aikana lukuisia rahoitushakemuksia, jotka eivät tuota tulosta. Tästä huolimatta jossain välissä kova työ luultavasti palkitaan. Samalla rahoitushakemusten kirjoittamiseen rutinoituu ja taito niiden tekemiseen kehittyy.

Apua, tukea ja erilaisia mahdollisuuksia nuorille tutkijoille on saatavilla. Paljon on vielä matkaa akateemiseen ympäristöön, jossa kiusaamista tai syrjintää ei esiinny ollenkaan. Epäasiallisesta kohtelusta on hyvä aina ilmoittaa ja työtä paremman akatemian eteen tehdään jatkuvasti. Yksi esimerkki tästä on hiljattain vuonna 2023 *Muinaistutkija*-lehteen tulevaa artikkelia varten kerätty kysely otsikolla ”Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus suomalaisessa arkeologiasa”. Tasa-arvoa on suomalaisten arkeologien piirissä tutkittu jo aiemmin.¹⁷ Kuten Äikäs workshopissa mainitsi, viime aikoina on tutkittu myös äitiyden ja arkeologian suhdetta.¹⁸

Puheenvuorot loivat itselleni toivoa tulevaisuuteen, sillä kolmatta vuotta väitöskirjaani tekevänä apurahatutkijana pettymykset, turhautuminen sekä yksinäisyys ovat tuttuja tunteita. Tuntui mukavalta kuulla itseään pidempään akateemisessa maailmassa

navigoineilta ajatuksia aiheista, joiden kanssa tulee valitettavan usein kamppailtua.

Tia Niemelä
tia.niemela@helsinki.fi

VIITTEET

- 1 Brami 2022.
- 2 Ks. Brami et al. 2023.
- 3 <https://ecarchaeologists.com/survey/>.
- 4 Ks. myös Preda-Bălănică 2022.
- 5 http://www.sarks.fi/ajankohtaista/Arkeologipaivat_2021.pdf.
- 6 Lisätietoja hankkeesta: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/muinaisen-lahi-idan-imperiumit>.
- 7 Lisätietoja hankkeesta: <https://blogs.helsinki.fi/survivors-of-ragnarok/>.
- 8 Oksanen et al. 2022.
- 9 Lisätietoja hankkeesta: <https://puruajapoorua.wordpress.com/piippumuistoja/>.
- 10 Äikäs & Salmi 2022.
- 11 YTHS 2023.
- 12 Esim. Brami et al. 2023.
- 13 Brami et al. 2023: 234.
- 14 Lipkin et al. 2020: 27–29.
- 15 Suomen arkeologinen seura ry 2022.
- 16 Flamma on Helsingin yliopiston intranet.
- 17 Esim. Immonen et al. 2010; Lipkin et al. 2020; Ylimaunu 2021.
- 18 Äikäs & Salmi 2022.

LÄHTEET

Brami, Maxime 2022. EAA Community Overview: Early Career Archaeologists (ECA). *The European Archaeologist* (73) kesä 2022, 48–49.

Brami, Maxime, Emra, Stephanie, Muller, Antoine, Preda-Bălănică, Bianca, Irvine, Benjamin, Milić, Bodgana, Malagó, Aldo, Meheux, Katie & Fernández-Götz, Manuel 2023. A Precarious Future: Reflections from a Survey of Early Career Researchers in Archaeology. *European Journal of Archaeology* 26(2), 226–250. doi:10.1017/ea.2022.41

Preda-Bălănică, Bianca 2022. Join the Mentoring Program of the Early Career Archaeologists Community! *The European Archaeologist* (73) kesä 2022, 50–54.

Lipkin, Sanna, Kirkinen, Tuija & Äikäs, Tiina 2020. Suomalaisten arkeologien käsityksiä tasa-arvosta: Kyselytutkimustuloksia vuodelta 2020. *Muinaistutkija* 4/2020, 18–33.

Immonen Visa, Kirkinen, Tuija, Kuokkanen, Tiina & Lipponen, Sanna 2010. Tutki kaiva mies nainen. *Muinaistutkija* 2/2010, 28–36.

Oksanen, Eljas, Saarenpää, Ida & Lahtinen, Anu 2022. The HISCOM project – Exploring Methodologies for Large Scale Digitisation of Historical Roadways. *SKAS* 2/2022, 8–14.

Suomen arkeologinen seura ry 2022. Suomen arkeologinen seura ry:n tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. <http://www.sarks.fi/arkisto/SARKS_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuussuunnitelma.pdf> (Luettu 9.1.2024).

Ylimaunu, Timo 2021. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus akateemisessa arkeologiassa. *Muinaistutkija* 2/2021: 19–27.

YTHS (20.9.2023) <<https://www.yths.fi/ajankohtaista/2023/oikein-kohdennettua-apua-yths-tarjoaa-porrastetusti-mielenterveyden-hoitoa>> (Luettu 8.1.2024).

Äikäs, Tiina & Salmi, Anna-Kaisa 2022. Elämää kuopan reunalla – äitiyden ja arkeologian yhdistäminen. *Muinaistutkija* 4/2022, 21–30.

RETKEILEMÄÄN LINNAVUORILLE JA MUINAISILLE LINNOILLE

Harri Ahonen 2024: *Muinaislinnat ja linnavuoret: Historiallisia retkikohteita*. Kirjokansi 350. Suomalaisen kirjallisuuden seura 2024. 110 s. ISBN

Suomalainen esihistoria pääsi raikkaalla tavalla esille helmikuussa 2024 ilmestyneen Harri Ahosen teoksen *Muinaislinnat ja linnavuoret: Historiallisia retkikohteita* myötä. Ohut, pehmeäkantinen ja helposti lähestyttävän näköinen opaskirja houkuttelee tarttumaan kiinni ja lähtemään liikkeelle kohti muinaisia maisemia.

Ahosen teos alkaa faktapohjaisella katsauksella linnavuorten historiaan. Vajaan kymmenen sivun mittainen historiaosuus on hyvä ja valaiseva. Tiiviisti esitetyt faktat, historiallisten aikakausien esittely ja läpileikkaus rautakautiseen yhteiskuntaan ovat monelle ensimmäinen kosketus linnavuorten menneisyyteen. Linnavuorten historian kertaaminen tuo lukijalle olon siitä, että kirjoittajalla on takataskussa muutakin osaa-mista kuin taito liikkua luonnossa.

Kirjan kuvitus on esteettisesti tehty ja sitä on runsaasti. Linnavuoria kuvatessa hankaluutena voisi ajatella olleen kohteiden samankaltaisuus: miten loihtia kuviin jotain uutta monesti suhteellisen samankaltaisista kallioista ja huipuille johtavista metsäpoluista? Ahonen kuitenkin onnistuu kuvillaan retkihetken taian taltioimisessa.

Laadukkaista kuvista voi haistaa kesäisen metsän tuoksun ja järven läheisyyden. Linnavuorten laelta otettuja kuvia olisin tosin itse toivonut enemmän, sammaleisten kivienjärkeiden sijaan.

Ahonen on tunnettu monista vaelluskohteita esittelevistä tietokirjoistaan. Vaikka *Muinaislinnat ja linnavuoret* sisältääkin tiivistetyn ja yksinkertaistetun tietopaketin muinaislinnoista yleisellä tasolla, tutkimuksellisesti kovin vahvaa infopakettia suomalaisen esihistorian tutkimisesta on silti turha

odottaa. Retkeilyn arvo menee kirjassa tieteellisen tarkkuuden edelle. Jo kirjan nimi, *Muinaislinnat ja linnavuoret – Historiallisia retkikohteita*, kertoo lukijalle sen, että teoksen ei ole tarkoitukseen olla kaikenkattava selvitys suomalaisesta linnavuorten historiasta. Nimensä mukaisesti *Muinaislinnat ja linnavuoret* esittelee lukijalleen kohteita, joissa retkeilemisellä on mielenkiintoista historiallista selkänöjää ja jonne kuka tahansa kulkija pääsee käymään.

Kirjan rakenne on selkeä: yhdessä luvussa esitellään aina yksi alue, ja sen retkeilykelpoisia linnavuo-ria. Uusimaa on nostettu linnavuoriluvuista ensimmäiseksi. Tämä on jokseenkin anakronistinen aloitus, Uusimaa kun ei ole linnavuorten esiintymisen varsinaista ydinseutua. Vaikka suuri osa kirjan lukijoista varmasti pakkaa retkireppunsa Uudenmaan alueella, olisivat Varsinais-Suomi ja Häme ansainneet kuuluisilla linnavuorillaan jaetun ensimmäisen sijan kirjan lukujen arvojärjestyksessä. Ihmetystä herätti myös Ahvenanmaan puuttuminen suomalaisten linnavuorten listalta. Tätä päätöstä ei kirjassa avata lainkaan, mikä on harmi, sillä linnavuorten kokonaiskuvan kannalta myös Ahvenanmaa olisi ollut tärkeä ottaa mukaan.

Toisaalta Ahvenanmaan unohtuminen ei ole kirjan pahin puute: kirjaan mukaan valittua linnavuorikokoelmaa leimaa jonkinlainen sattumanvaraisuus. Esimerkiksi uljaan historian omaava Hakoistenlinna ei saa teoksessa minkäänlaista mainintaa. Kirja on tietenkin uskollinen omalle agendalleen eli retkikohteiden kuvaamiselle, mutta Hakoisten jättäminen linnavuorten listasta pois on merkillinen päätös. Vaikka Hakoistenlinnan historia on ilmeisesti lähinnä keskiaikainen kohde ja lisäksi tällä hetkellä yleisöltä suljettu, olisi se merkittävyytensä takia ollut edes lyhyen mainitsemisen arvoinen, etenkin

kun keskiaikainen Sibbesborg myyttisine viikinkirakentajineen sitä vastoin on mukana.

Pahinta on, että Hakoisten puuttuminen saa lukijan miettimään, mitä kaikkia muita linnavuo-ria jää kirjassa mainitsematta. Ahonen esimerkiksi kuvaa suomalaisten linnavuorten ketjua jousimaisena ja rannikonmuotoisena rivistönä: onko Hakoinen tässä hahmotellussa ketjussa mukana? Puuttuuko kirjasta joku muu tärkeä linnavuori siksi, että sinne kulkeminen on tämän päivän retkeilijälle hankalaa? Ja onko linnavuorien joukossa mukana vahvistamattomia linnavuo-ria? Esimerkiksi Huisulinna Lopella on tällä hetkellä statukseltaan mahdollinen muinaisjään- nös, koska minkäänlaisia linnoitusrakenteita kyseiseltä mäeltä ei ole löydetty; onko Huisulinna silti mukana linnavuorten kartalla, osana linnavuorten esitettyä jousimaista ketjua? Luotettavaa tietoa etsivää lukijaa olisikin kunkin kohteen kohdalla palvellut lyhyt katsaus paikan viralliseen tieteelliseen statukseen sekä löytöihin (myös maininta linnavuorten arkeologisten löytöjen vähyydestä ylipäättään olisi ollut tervetullut lisä).

Uusia käyntikohteita etsivä retkeilijä kuitenkin ilahtuu linnavuorten selkeästä, kolmiportaisen mittariston mukaisesti tehdystä kategorisoinnista. Itse luulin tosin ensilukemalla, että tämä luokittelukategoria perustuu Museoviraston kiinteiden muinaisjään- nös-ten rauhoitusluokkiin, mutta asia ei ollutkaan näin. Ahonen mainitsee kirjan alussa, että luokittelu on omatekoinen ”vierailukategoria”, joka perustuu linnavuoren lähialueen palveluihin ja kohteen vierailukelpoisuuteen: tämä on populaariin retkioppaaseen sopiva valinta. Kohteiden esitelytekstit ovat ehkä tieteellisesti suppeita, mutta lukijalle hauskan käytännönläheisiä: niissä esiintyy niin metsäkoneuria, muunta-

japömpelitä kuin kuluneita infoplakaatte-
jakin. Ahosen ohjeilla retkeilijä löytää kyllä
perille.

Vaikka teoksen tietääkin olevan retkei-
lemistä varten suunniteltu, kirjan ajoittai-
nen yksinkertaistava ote hieman haittaa.
Linnavuoriin ja muinaisiin linnoihin sekä
rautakautisen yhteiskunnan mahdolliseen
järjestäytyneisyyteen liittyviä tulkintoja on
monia, minkä Ahonen toki monessa kohtaa
toteaa. Itse olisin silti kaivannut kriittisyyttä
monille teoksessa esitetyille faktoille, myös
ajatukselle ”vesiväylien rannoille rakennet-
tujen linnavuorten useiden kymmenien ki-
lometrien mittaisesta, sopimuspohjaisesta
savumerkkiviestintäjärjestelmästä”. Tällai-
nen on rautakautisen Suomen alueella toki
voinut olla, mutta varman tiedon puuttuessa
asia pitäisi esittää edes jokseenkin kyseen-
alaistaen. Yksinkertaistaminen suurelle ylei-
sölle on tärkeää, mutta kriittisyys olisi syytä
muistaa.

Myös termien linnavuori ja muinaislin-
na välille olisin kaivannut pientä debattia.
Vaikka muinaislinna tarkoittaakin viralli-
sesti linnavuorta, ei jokainen muinainen
linna silti ole linnavuori. Teoksessa saman
termistön alla kulkevat niin varhaisrauta-
kautiset (jopa pronssikautiset!) linnavuoret,

rautakautiset mäkilinnat kuin 1300-luvun
feodaalilinnatkin: kohteiden tarkempi ajal-
linen erottelu olisi ollut eduksi ja varmasti
kiinnostanut retkeilevää lukijaa. Arkeolo-
giataustaista lukijaa lisäksi kenties haitannee
Ahosen kommentti siitä, miten linnavuor-
ten tutkimuksen kohdalla ongelmallista on
nykypäivän tutkimuksen vähyys: ongelmak-
si kun pitäisi pikemminkin nostaa nykypäi-
vän tutkimuksen *rahoituksen* vähyys.

Ahosen kirja on edellä mainitusta huoli-
matta hyvä lisä historiaa harrastavan luon-
toetkeilijän kirjahyllyyn. Tieteelliseksi
teokseksi siitä ei ole, mutta se ei ole kirjan
tarkoituksaan. Ahonen tarjoaa yksin kan-
siin tuoden hienon ja nimenomaan retkei-
lyä silmällä pidetyn kattauksen linnavuoria
ja muita muinaisia linnoituksia. Lopputule-
ma Ahosen kirjasta on ehdottoman positiiv-
vinen. Kaikki, mikä kasvattaa yleistä men-
neisyyden tietämystä, vaikka sitten hienojen
maisemien ja vapaa-ajan retkeilyn kautta,
on äärimmäisen tervetullutta. Menneisyy-
den kohdalla tieto ei lisää tuskaa, vaan halua
suojella ja ymmärtää.

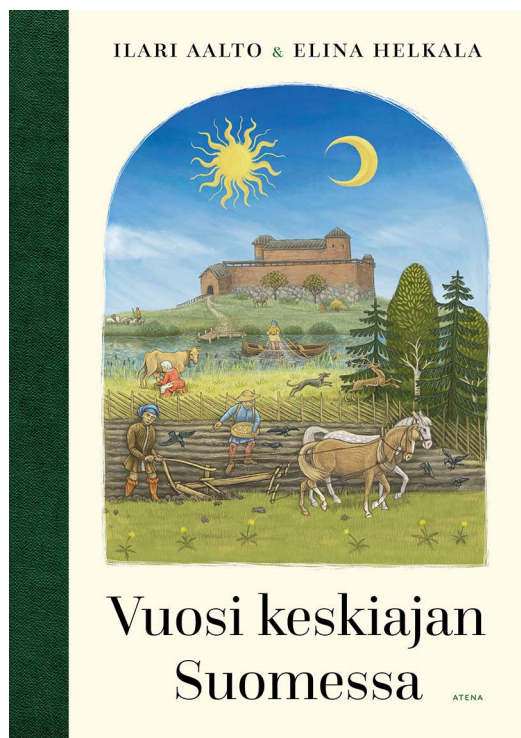
Elise Pihlajaniemi
ekpihl@utu.fi

AIVAN TAVALLINEN VUOSI 1480

Ilari Aalto & Elina Helkala: Vuosi keskiajan Suomessa. Atena 2023. 206 s. ISBN 978-951-1-42492-5.

Armoton luonto ja vuoden kierto ovat iän kaiken määritelleet pohjoisilla piireillä eläneiden talonpoikien toimia. Ajanlasku oli tärkeää onnistuneen viljelyn varmistamiseksi ja yli pitkän talven riittävän sadon korjaamiseksi. Vuosi oli vanhastaan jaettu kuun kierron mukaisesti neljään 13 viikon mittaiseen jaksoon, joiden taitekohtia juhliittiin merkkipäivinä: talvennapa (13.1.), suviyö (14.4.), keskikesä (13.7.) ja talvipäivä (14.10.). Keskiajalla siirryttiin katolisen kirkon käyttämään auringon kiertokulkua seuraavaan juliaaniseen kalenteriin. Nyt vuosi rytmittyi pyhimysten muistopäiviin, joiden mukaan säntillinen talonpoika eli arjen töitä ja pyhien juhlaa.

Vuosi keskiajan Suomessa on arkeologi Ilari Aallon ja kuvataiteilija Elina Helkalan kolmas Suomen menneisyyteen keskittyvä tietokirja, joka kertoo talonpojan elämästä vuonna 1480. Aallon ja Helkalan aiemmat tietokirjat *Matka muinaiseen Suomeen* (Atena 2019) ja *Matkaopas keskiajan Suomeen* (Atena 2015) ovat olleet suosittuja teoksia Suomen historiasta kiinnostuneen lukijakunnan joukossa. Jälkimmäinen teos on voittanut Valtion tiedonjulkistamispalkin-

non. Näiden lisäksi pariskunta on julkaissut kirjan *Jatulintarhoja ja Hiidenkiukaita – Nuoren arkeologin käsikirja* (Atena 2019), jonka arvion voi lukea SKAS-lehden numerosta 2/2019.

Kirjan alun kaksi tiivistä johdantokapaletta esittävät yleisesti keskiaikaista talonpoikaiselämää Suomen alueella ja johdattelevat keskiaikaiseen ajan laskentaan. Ilari Aallon sujuva ja kuvaileva kieli piirtää lukijan mieleen hyvin elävän kuvan keski-

aikaisesta kylästä, sen asukkaista ja sitä ympäröivistä pelloista, niityistä ja metsämaista. Vaikka tällainen tietokirja väistämättä perustuu yleistyksiin ja oletuksiin, korostaa Aalto sitä miten eri osissa Suomea eri elinkeinot ovat määritelleet tapoja ja ajan käytöä. Sisämaan eränkävijän tai kalastajan kiireiset päivät ovat voineet olla luppoaikaa maan eteläosassa peltoa viljelleelle talonpojalle. Keskiaikaiset asiakirjalähteet ja aikalaistekstit käsittelevät suurelta osin yhteiskunnan ylemmän luokan elämää. Tietoa talonpojan arjesta on Aalto asiantuntevasti etsinyt pienemmistä lähdeaineiston palasista, johon kirjallisten lähteiden lisäksi kuuluu arkeologinen esineistö sekä myöhempi kansatieteellinen aineisto. Johdannon jälkeen kirja etenee kuukausi kuukaudelta tammi-kuusta vuoden loppuun esitellen kunkin kuukauden tärkeimpiä merkkipäiviä, töitä, tarinoita, uskomuksia ja historiaa.

Luin itse kirjan toukokuussa ja pyrin silloin seuraamaan tavallista tarkemmin tuttua läntisen Uudenmaan maalaismaisemaa tunnistaakseni mahdollisesti keskiajalta säilyneitä perinteitä. Kuu alkoi aivan kuten keskiajallakin päästämällä kotieläimet kesälaitumille. Naapuritallin hevoset pääsivät nauttimaan tuoreesta ruohosta ja Viikin lehmien keväistä ilakointia dokumentoitiin kaikissa medioissa. Toukokuussa käsiteltiin tarkemmin keskiajan maatilan kotieläimiä ja niiden hoitoa, mutta myös maidon tuotantoa sekä tärkeän kauppatavaran voin valmistusta. Kirjan sivuilta opin, että para on keskiaikaisessa uskomuksessa naapurikateuden ruumiillistuma. Se on ehkä oliona nykyihmisiltä unohtunut, muttei kuitenkaan kadonnut mihinkään. Toukokuussa kynnettiin ja kylvettiin myös meidän läheiset pellot. Hevosten sijaan auraa vetivät suuret traktorit, eikä työhön tarvita enää koko kylän panosta.

Onnistuneen kylvön merkitys korostui toukokuun keskiaikaisissa juhlallisuuksissa. Ukon vakkoja vietettiin kevätkylvön päätteeksi, ja silloin nostettiin malja Ukko ylijumalalle ja rukoihtiin sadetta. Kristillisen perinteen mukaisesti kanttaiviikolla pappi puolestaan kiersi talonpoikien kanssa kylän peltomaita satoa siunaten. Vuonna 2024 helatorstaita vietettiin toukokuun 9. päivä. Keskiajalla päivä oli niin pyhä, että kaikenlainen työn tekeminen oli silloin kiellettyä. Kymmenen päivää myöhemmin oli helluntai, josta alkoi helluntairauha. Sen aikana tehdyistä rikkomuksista määrättiin joulu- rauhan tavoin kovennetut rangaistukset. Helatorstai ja helluntai ovat yhä vapaapäiviä, eivät ehkä enää niin pyhiä ja monelta on niiden alkuperä kokonaan unohtunut. Toukokuun kerronta päättyy talonpoikien velvollisuuksiin kuuluvien kruununlinnalla osana veronmaksua suoritettavien päivätöiden esittelyyn. Samaan tematiikkaan sopii hyvin myös lyhyt esitys 1400-luvun lopun politiikasta ja valtakunnan itäosan suurista linnoitustöistä. Toukokuun kaltaisia sisältöjään monipuolisia, huolella koottuja yhtenäisiä kokonaisuuksia kirjasta löytyy tietysti kaksitoista.

Omaa tarinaansa keskiaikaisesta vuodenkierrosta kertovat Elina Helkalan kuvitukset. Jokaisella kuukaudella on oma värikäs, kirkon alttaritaulua muistuttava otsikkokuvansa. Helkala noudattaa töissään keskiaikaisen kuvakerronnan perinteitä, mutta hän on siirtänyt kuva-aiheet pohjolaan sopiviksi. Kuvissa esitetään maaseudun rakennuksia, töitä, eläimiä, vaatetusta ja esineistöä. Esimerkiksi toukokuun kuvassa kynnetään, kylvetään, lypsetään, kalastetaan ja kirnutaan kruununlinnan varjossa. Pääkuvien lisäksi on kirjan sivuille ripoteltu mustavalkoisia piirroksia arjen esineistä, pyhimystarinoista ja uskomuksista. Helka-

lan piirrokset ovat hyvin yksityiskohtaisia perustuen esimerkiksi todellisiin arkeologisiin löytöihin.

Vuosi keskiajan Suomessa viihdyttää laajaa lukijakuntaa. Kirjassa ei lukijaa hahmoteta vuosilukuihin, hallitsijalistoihin tai poliittisiin kiemuroihin, vaan kuvataan talonpoikaiselämää ilahduttavan sujuvasti ja mielenkiintoisesti. Tekstiin ei ole upotettu raskasta lähdeviittausta, vaan tarkoin valitut lähteet on ilmoitettu loppuviitteinä, jotka eivät keskeytä lukunautintoa. Toisaalta kir-

jan mukana hairahtuu helposti lukemaan aiheesta lisää, ja tähän kirjan loppuun lisätty lähdeluettelo antaa oivallisen alun. *Vuosi keskiajan Suomessa* on huolellisesti toimitettu teos ja visuaalisesti miellyttävä katsoa ja lukea. Se on helposti lähestyttävä kirja, joka vie mukanaan kirjaimellisesti aikamatkalle keskiaikaiseen talonpoikaiselämään.

Maija Holappa
maija.holappa@gmail.com

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND

Suomen keskiajan arkeologian seura –
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.
on toiminut vuodesta 1990 keskiajan ja uuden
ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi ja
on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja
uuden ajan arkeologian tutkimusta ja
korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja,
vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja
kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin
arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa
julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja
uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita
henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua
kirjallisesti seuran osoitteeseen tai sähköpostilla
seuran puheenjohtajalle. Osoitteenmuutoksista
pyydetään ilmoittamaan seuran sihteerille.

Puheenjohtaja

Dos. Janne Harjula
Puh. 050-5233837
puheenjohtaja@skas.fi

Varapuheenjohtaja

FT Frida Ehrnsten
fehrnste@gmail.comi

Sihteeri

Siiri Tuomenoja
Puh. 040-5828845
sihteeri@skas.fi

Taloudenhoitaja

Janne Haarala
Puh. 050-3288331
taloudenhoitaja@skas.fi

Jäsenmaksut vuonna 2024

Perusjäsen 20 € / vuosi
Opiskelija 15 € / vuosi
Perhe 25 € / vuosi
Lehden vuosikerta tilattuna 20 €

Yhteystiedot:

SKAS c/o Arkeologia, Akatemiankatu 1, 20014 Turun yliopisto
email: skas-hallitus@lists.utu.fi | internet: www.skas.fi | facebook: @skasyhdistys